

Sosiaalisten taitojen harjoittelun vertaisryhmä

osaksi alkuopetusta Hollolan kunnan perusopetukseen

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (YAMK) Lapsi ja perhepalveluiden kehittäminen

2023

Miia Rantanen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Rantanen, Miia	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 55	Valmistumisaika Syksy 2023
Työn nimi Sosiaalisten taitojen harjoittelun vertaisryhmä osaksi alkuopetusta Hollolan kunnan perusopetukseen		
Tutkinto ja koulutusala Sosionomi YAMK, Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio (jos opinnäytetyöllä on toimeksiantaja)		
Tiivistelmä <p>Kehittämistyön tavoitteena on tuottaa malli sosiaalisten taitojen vertaisryhmästä osaksi alkuluokkatoimintaa Hollolan kunnan perusopetukseen esioppilaista perusopetuksen 2. luokan oppilaisiin. Tarkoituksena on kehittää alkuluokkatoimintaa nykyisiin lasten ja nuorten elämää koskeviin haasteisiin vastaten. Kehittämistyön tarkoituksena on sosiaalisten taitojen vertaisryhmämallin mukaan ottaa alkuluokkatoiminnan pysäkkityöskentelyyn ja lisäksi osaksi alkuluokkatoimintaa.</p> <p>Kehittämistyön lähestymistapana oli toimintatutkimus. Tutkimus- ja kehittämismenetelminä käytettiin teemahaastatteluja ja työpajaa, jossa käytettiin kiertävien ideoiden ryhmätyömenetelmää.</p> <p>Lasten sosiaalisia taitoja tukeva vertaisryhmä Hollolan perusopetuksen alkuopetukseen (esioppilaista 2.luokan oppilaisiin) nähdään tarpeellisena osana lapsen koulupolkuun. Sosiaalisten taitojen vahvistaminen lisää lapsen hyvinvointia koulussa ja ennalta ehkäisee kiusaamista ja syrjäytymistä. Sosiaalisia taitoja on hyvä harjoitella pienestä pitäen, sillä hyviä sosiaalisia taitoja tarvitaan kaikissa elämän vaiheissa. Uusien asioiden oppiminen mahdollistuu, kun lapsi tuntee olonsa koulussa turvalliseksi, hänen osallisuutensa vahvistuu ja hän saa kokemuksen omaan yhteisöön kuulumisesta.</p> <p>Haasteena sosiaalisten taitojen vertaisryhmän toiminnalle tai sen aloittamiselle nähdään resurssit (aika, tilat, kustannukset, henkilöstön määrä) ja asenteet (muutokset) ja koulutusmahdollisuudet.</p>		
Asiasanat Sosiaaliset taidot, vuorovaikutus, alkuopetus, osallisuus, vertaistuki, varhaiskasvatus, esiopetus		

Abstract

Author(s) Rantanen, Miia	Type of Publication Master`s thesis	Published Autumn 2023
	Number of Pages 55	
Title of Publication Social skills peer group as part of Primary education for basic education in Hollola municipality		
Degree and field of study Master of Social Services		
Name, title and organisation of the client (if the thesis work is commissioned by another party)		
Abstract <p>The aim of the development work is to produce a model of a peer group of social skills as part of primary school activities in the municipality of Hollola, from preschool pupils to 2nd grade pupils in basic education. The aim is to develop primary school activities in response to the current challenges affecting the lives of children and young people. The purpose of the development work is to include the peer group model of social skills in stop work in early class activities and as part of the primary class activities.</p> <p>The approach of the development work was action research. Research and development methods used were thematic interviews and a workshop using the group work method of circulating ideas.</p> <p>A peer group supporting children's social skills in Hollola's basic education (from pre-school pupils to 2nd grade pupils) is considered a necessary part of the child's school path. Strengthening social skills increases children's well-being at school and prevents bullying and social exclusion. It is good to practice social skills from an early age, as good social skills are needed at all stages of life. Learning new things is possible when children feel safe at school, their participation is strengthened and they gain the experience of belonging to their own community.</p> <p>Resources (time, facilities, costs, number of staff) and attitudes (changes) and training opportunities are seen as challenges for the functioning or initiation of a social skills peer group.</p>		
Keywords Social skills, interaction, primary school, participation, peer support, early childhood education, preschool education		

Sisällys

1	Johdanto.....	2
2	Kehittämistyön lähtökohdat.....	5
	2.1. Alkuluokkatoiminnan lähtökohdat ja toiminta	5
	2.2. Nykytila-analyysi.....	6
	2.3. Kehittämistyön tavoite ja tarkoitus.....	8
3	Lapset oman vertaisryhmänsä toimijoina	9
	3.1. Lapsen osallisuus ja vertaissuhteet	9
	3.2. Vuorovaikutustaitojen kehittyminen lapsuudessa.....	12
	3.3. Temperamentti ja sosiaaliset taidot	14
	3.3.1. Haasteet vuorovaikutuksessa näkyvät lapsilla eri tavoin	17
	3.3.2. Lasten kiusaamisen ja yksinäisyyden kokemukset.....	18
	3.4. Koti, varhaiskasvatus ja koulu voivat tukea lasten sosiaalisten taitojen vahvistumista	20
4.	Menetelmiä lasten sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi vertaisryhmässä ja osana alkuluokkatoimintaa	26
5	Menetelmälliset lähtökohdat.....	28
	5.1 Tutkimuksellinen kehittäminen	28
	5.2 Lähestymistapana toimintatutkimus	28
	5.3. Tutkimus ja kehittämismenetelmät.....	30
6.	Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutus	36
	6.1. Aikataulu ja kulku	36
	6.2. Kehittämistyön aineiston keruu.....	36
	6.3. Aineiston analysointi.....	37
7.	Tulokset.....	40
7.	Johtopäätökset	53
8.	Pohdinta	55
	Lähteet	1
	Liitteet.....	1

1 Johdanto

Varhaiskasvatuksen tehtäviin kuuluvat lasten kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ennaltaehkäisy huoltajien kanssa yhteistyössä. Varhaiskasvatuksen piirissä lapset oppivat tietoja ja taitoja, jotka vahvistavat heidän osallisuuttaan sekä aktiivista toimijuuttaan yhteiskunnassa. Lapset ovat oikeutettuja riittävään tukeen kasvunsa ja kehityksensä tueksi. Lapsen oikeuksiin kuuluvat itsensä ilmaisu, omien mielipiteidensä ja ajatuksiensa esiin tuominen sekä ymmärretyksi tuleminen niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on käytettävissään. Lasten oikeus on saada laadukasta opetusta, huolenpitoa ja kannustavaa palautetta. Lapsen luontainen tapa oppia on oppia toiminnallisuuden ja leikin avulla. Varhaisina vuosinaan lapsi harjoittelee rakentamaan käsitystä itsestään, omasta identiteetistään ja ympäristöstään omien lähtökohtiensa ja taitojensa mukaisesti. Jokaiselle lapselle kuuluu oikeus kuulua ryhmään ja omaan yhteisöön. Riittävä ja oikea-aikainen tuki ovat lapsen kehitykselle olennaisen tärkeitä asioita ja näihin varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa olisi pystyttävä vastaamaan. Lapsen on tärkeää saada apua ja tukea myös tunteiden käsittelyyn ja ristiriitojen ratkaisuun (Oph 2022,14–21.)

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja tärkeä vaihe lapsen oppimisen polulla. Tavoitteina on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja tasa-arvon toteutumista. Tämä tarkoittaa, että lapsia koskevat samat oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilain perusteella opetushallituksen antama määräys, jonka mukaan varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa varhaiskasvatustilain. Esiopetus, jota säätelee myös perusopetustilain, on osa varhaiskasvatustilain. Esiopetustilain säätelee perusopetustilain sekä varhaiskasvatustilain. Esiopetustilain ohjaa opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen tärkeimmistä tavoitteista ja sisällöistä varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen oman varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.).

Niin esiopetuksen kuin perusopetuksen arvoperusta perustuu lapsuuden merkityksestä itseisarvona: jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Oppilas tarvitsee kasvunsa polulla kasvattajilta kannustusta ja yksilöllistä tukea sekä kokemusta siitä, että omassa yhteisössään häntä kuunnellaan ja arvostetaan ja että hänen oppimisestaan ja hyvinvoinnistaan välitetään. On tärkeää, että lapsi voi kokea osallisuutta ja

että voi yhdessä toisten kanssa rakentaa yhteisönsä toimintaa ja hyvinvointia omassa oppimisympäristössään, oppia leikkien ja toiminnallisuuden kautta. Esi- ja perusopetuksen tehtävä on tukea lasten kykyä ymmärtää arvoja, noudattaa terveellisiä elämäntapoja sekä kehittää tunnetaitojaan. Oppimisesta syrjäytyminen on vakava uhka lapsen terveille kas- vulle ja kehitykselle (Hollolan esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelma 2022, 17.)

Nykypäivän lapset tarvitsevat sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutustaitoja sekä kulttuurista osaamista yhä enemmän yhteiskunnassamme. Tärkeitä opittavia taitoja ovat kuuntelemi- sen, erilaisten näkemysten tunnistamisen taidot sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asen- teita. Vuorovaikutustaidoilla, kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys ihmisen oman identiteetin kehittymiselle, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Varhaiskasvatuk- sen sekä koulun yhteisenä tehtävänä onkin edistää lasten kulttuurista osaamista sekä hei- dän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan. Kasvattajien tehtävänä on tukea ja rohkaista lapsia tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Kasvattajat toimivat mallina lapsille tois- ten ihmisten kohtaamiseen myönteisellä tavalla sekä ohjaavat lapsia ystävällisyyteen ja hy- viin tapoihin. Kasvatusympäristössä tapahtuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuo- rovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Jo pienten lasten kanssa on tärkeä harjoitella asettumista toisen asemaan (empatiataidot), opetella tarkaste- lemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita myönteisin keinoin. Nämä kaikki vahvistavat osaltaan lasten sosiaalisia taitoja (Oph 2022, 25.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (Thl) tekemän kouluterveyskyselyn vastausten mukaan lapsista ja nuorista (2021) suurin osa kertoi olevansa tyytyväisiä elämäänsä, mutta parin vuoden takaisin tuloksiin verrattuna tyytyväisyys elämään oli kuitenkin vähentynyt. Lasten ja nuoret kokema yksinäisyys on tutkimuksen mukaan lisääntynyt (Kouluterveyskysely 2021.) Lasten ja nuorten kokema yksinäisyys liittyy usein sosiaalisissa suhteissa esiintyviin ongelmiin ja puutteellisiin vuorovaikutustaitoihin. Iän myötä lapsuudesta alkanut yksinäisyys voi lisääntyä ja voimistua lapsen tullessa murrosikään. Tutkimusten mukaan pitkään jatku- neesta yksinäisyydestä kärsivät nuoret syyttävät usein itseään olotilastaan, eivätkä näe ti- lanteesta ulospääsyä. Opettajilla ja kasvattajilla on tärkeä rooli lasten hyvinvoinnin ja sosio- emotionaalisen kehityksen tukijoina. Koska opettaja jakaa arjen lasten kanssa, hän voi vai- kuttaa lasten tunne-elämään, käyttäytymiseen ja sosiaalisiin suhteisiin koulumaailmassa ja koulun ulkopuolella, kun näitä taitoja vahvistetaan varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Yh- teistyö kotien ja muiden toimijoiden kanssa on myös olennaisen tärkeää lasten sosiaalisten taitojen tukemisessa (Minkkinen 2015, 63.)

Kehittämistöiden tavoitteena on käytännön ongelmien ratkaisua tai uusien käytänteiden tai ideoiden tuominen organisaatioon. Kehittämistyön tarkoituksena ei ole ainoastaan kuvailla

tai selittää asioita, vaan etsiä uusia ratkaisuja ja vaihtoehtoisia tapoja sekä viedään asioita käytännöntasolla eteenpäin (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 17–19.)

Kehittämistyössäni aihetta sosiaalisten taitojen tukemisesta vertaisryhmässä painotetaan lasten sosiaalisen osallisuuden tärkeyttä ja vuorovaikutustaitoja niin varhaiskasvatuksessa kuin perusopetusikäisten lasten keskuudessa, koska ne toimivat yksinäisyyttä ja syrjäytymistä ehkäisevinä asioina. Varhaiskasvatuksen ja koulun on vastattava tämän päivän haasteisiin lasten sosiaalisten taitojen vahvistamisessa, kiusaamisen ja yksinäisyyden ennaltaehkäisemissä yhteistyössä kotien kanssa sekä moniammatillisesti hyödyntäen eri ammattiryhmien osaamista ja yhteistyötahojen kanssa toimien.

2 Kehittämistyön lähtökohdat

2.1. Alkuluokkatoiminnan lähtökohdat ja toiminta

Hollolan kunnassa on siirrytty syksyllä 2010 toteuttamaan esiopetusta osana alkuluokkatoimintaa. Alkuluokkatoiminnalle on olemassa kunnassa yhteisesti päätetyt kriteerit, mutta toteuttamistavat voivat alueellisesti vaihdella eri kouluissa. Alkuluokkanimi on käytössä työnimenä koko Hollolan kunnassa ja sillä tarkoitetaan esi- ja alkuopetuksen suunniteltua päivittäistä yhteistä työskentelyä yhteisessä oppimisympäristössä (Halmetoja 2012, 3.)

Koulunkäynti alkaa 6-vuotiaana esiopetuksella, josta vastaa varhaiskasvatuspalvelut. Alkuluokkaopetusta järjestetään Hollolan kunnassa peruskoulussa eli Hollolassa esioppilaat siirtyvät esiopetukseen fyysisesti koulun tiloihin esiopetusvuodeksi. Varhaiskasvatusta järjestetään samoissa tiloissa esioppilaille sekä iltapäivätoimintaa koululaisille. Tämä mahdollistaa lasten ystävyyssuhteiden syntymisen esioppilaiden ja koululaisten välille. Alkuluokkatoiminta on esi- ja alkuopetuksen suunniteltua päivittäistä työskentelyä yhteisessä oppimisympäristössä, vuosiluokkiin sitoutumattomasti (Hollola, alkuluokkatoiminta 2023.)

Koska leikki on lapselle ominainen tapa oppia uusia asioita, alkuluokan toiminnan tavoitteena on suosia toiminnallisuutta ja leikinomaisuutta. Pienryhmä ja pistetyöskentely on olennainen osa alkuluokan työskentelytapaa. Toimintaa voidaan toteuttaa muun muassa iän, osaamisen tai kiinnostuksen mukaisissa ryhmissä. Näin voidaan tukea paremmin lapsen yksilöllistä kasvua sekä oppimista (Halmetoja 2012, 5.)

Kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat, aistien käyttö ja liikunta lisäävät oppimisen elämyksellisyyttä ja vahvistavat lasten oppimisen motivaatiota. Työtapojen tarkoituksena on tukea lasten itseohjautuvuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Toiminnassa käytetään draamaa, pelejä, leikkejä ja tässä opettajan tavoitteena on myös saada lapset mukaan toiminnan suunnitteluun. Alkuluokissa pidetään säännöllisesti lasten kokouksia, jolloin lapset pääsevät osallistumaan toiminnan suunnitteluun; he harjoittelevat samalla itsensä ilmaisemista ja omien ideoiden ja ajatusten kertomista ryhmätilanteessa. Tässäkin koululaiset toimivat mallina esioppilaille, jotka vasta harjoittelevat lasten kokouskäytäntöä. Alkuluokassa esikoululainen kasvaa koululaiseksi ikäistensä joukossa koululaisten mallia seuraten. Tavoitteena on, että lapsi voi jatkaa ensimmäiset vuodet koululaisena tuttujen aikuisten ja lasten kanssa. Lapsi on oikeutettu saamaan tarvittaessa yksilöllistä tukea oppimiseen ja kasvuun. Lapsiryhmässä työskentelevät esiopettaja ja luokanopettaja, tarvittaessa lastenhoitaja ja koulunkäyntiavustaja ja osan aikaa erityisopettaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen tulee muodostaa lasten kasvun ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevä kokonaisuus. Esi- ja alkuopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen kasvu, kehitys ja oppimisedellytyksiä. Tavoitteena on, että lapsen koulupolku jatkuu varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja siitä edelleen perusopetukseen joustavasti, huomioiden kunkin lapsen erityistarpeet. Alkuluokkatoiminta on esi- ja alkuopetuksen päivittäistä toimintaa yhteisessä oppimisympäristössä. Alkuluokkatoimintaa toteutetaan päivittäin, noin 10 tuntia viikossa. Alkuluokan yhteinen toiminta käynnistään heti lukuvuoden alkaessa elokuussa ja sen toiminnan tavoitteet ja sisällöt perustuvat esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmiin (Alkuluokkatoiminnan käsikirja 2021.)

2.2. Nykytila-analyysi

Hollolan esi- ja perusopetuksen suunnitelmat kohtaavat monella tasolla: esiopetuksessa tavoitteet ovat esiopetukselle ja arviointi kohdistuu toiminnan toteutukseen, kun taas perusopetuksessa tavoitteet ovat oppiaineittain ja arviointi kohdistuu oppilaan osaamiseen. Yhteisiä tehtäviä ovat laaja-alainen osaaminen, yhteinen oppimiskäsitys (lähtökohtana oppilaan omat kokemukset, lapsella on aktiivinen rooli ja lapsi on mukana suunnittelussa ikätasonsa mukaisesti) ja yhteiset työtavat. Yhteisiä työtapoja ovat havainnollisuus, toiminnallisuus, leikki ja pelillisuus sekä mielikuvitus ja tarinallisuus (Hollola esi- ja perusopetuksen oppimissuunnitelma 2021.)

Hollolan kouluissa oppimisympäristöt vastaavat hyvin nykypäivän sekä tulevaisuuden tarpeita, oppimisympäristöjen viihtyvyyteen on myös haluttu panostaa. Oppiminen perustuu toiminnallisuuteen, tavoitteena on osallistaa niin lapsia kuin heidän huoltajiaankin. Huoltajat nähdään tärkeinä yhteistyökumppaneina varhaiskasvatuksen ja koulujen kasvatustyössä. Alkuluokkatoimintaa järjestetään niin kutsutun pysäkkityöskentelyn keinoin; tämä tarkoittaa sitä, että alkuluokka on jaettu pienryhmiin, jossa on esioppilaita, 1. ja 2. luokan oppilaita. Ryhmät ovat koulusta riippuen kooltaan 10-12 lapsen ryhmiä ja se, miten pysäkkiryhmiä toteutetaan, on koulukohtaista. Moniammatillinen tiimi suunnittelee toteutuksen sekä vetoavasti luokanopettajalle, varhaiskasvatuksen opettajalle, varhaiskasvatuksen lastenhoitajalle sekä mahdolliselle koulunkäynnin ohjaajalle. Esioppilaat ovat Hollolassa koulujen yhteydessä fyysisesti, joten esiopetus on siinä mielessä koulumaista. Esiopetuksesta vastaa kuitenkin varhaiskasvatuspalvelut. Lisäksi tarvittavaa varhaiskasvatusta järjestetään samoissa tutuissa tiloissa esioppilaille, missä esiopetuskin järjestetään. Alkuluokkien pysäkkityöskentely perustuu opetussuunnitelmaan. Tavoitteena on, että pysäkkityöskentelyssä lapsilla on tasavertainen mahdollisuus saada aikuisen tukea ja huomiota ja toisaalta opettajalla on lähtökohtaisesti mahdollisuus havainnoida vuorollaan jokaista lasta silloin, kun ryhmäkoko on pienempi. Koska alkuluokkaryhmät kuitenkin koostuvat esioppilaita, 1.

luokan oppilaista ja 2. luokan oppilaista, lasten avuntarpeet ovat erilaisia. Ryhmiä muodostettaessa tämä täytyy huomioida. Pysäkeillä on oma tehtävänsä ja siinä lapsella on mahdollisuus harjoitella vertaistuen antamista ja pyytämistä. Pysäkkityöskentelyssä tärkeitä harjoiteltavia taitoja ovat itseohjautuvuus ja mallista oppiminen. Taitavammat koululaiset voivat toimia hyvänä mallina sekä toisaalta apuna esioppilaille, jotka vielä harjoittelevat toimintatapaa. Toimintakulttuuri perustuu kollegiaaliselle yhteistyölle, joka käytännössä tarkoittaa osaamisen ja vastuun jakamista yhteisestä työstä. Kun työskennellään tiimeinä, työpareina, samanaikais- ja rinnakkaisopettajuutta käyttäen, saadaan useampi näkökulma lapseen ja hänen kehityksensä tukemiseen parhaalla mahdollisella tavalla. Työn jakamisen ja yhteisvastuullisuus lapsista tulisi tukea myös aikuisten työhyvinvointia ja vähentää yksittäisen opettajan kuormittumista (Pedanet, Hollola 2021.)

Monipuolinen oppimisympäristö alkuluokkatoiminnassa koostuu oppimiseen käytettävistä tiloista, paikoista, yhteisöstä, käytänteistä, välineistä, palveluista ja materiaaleista. Oppilaat voivat myös itse osallistua oppimisympäristönsä kehittämiseen. Kun oppimisympäristö on toimiva, se osaltaan edistää hyvää vuorovaikutusta, osallistumista ja yhteisöllistä tiedon rakentumista. Oppimista tukee niin hyvä työrauha kuin ystävällinen ja kiireetön ilmapiiri. Alkuluokan monipuoliset työtavat myös tukevat oppilaan hyvinvointia ja laaja-alaisen osaamisen kehittymistä (Hollola 2021.) Laaja-alaiseen osaamiseen kuuluvat: ajattelu ja oppimaan oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus sekä ilmaisu, itsestä huolehtiminen sekä arjen taidot, monilukutaito, tieto ja viestintä teknologinen osaaminen, työelämätaidot ja yrittäjäyys, osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen (Oph 2014.)

Varhainen tuki kuuluu esioppilaiden lisäksi myös perusopetuksen oppilaille. Hollolan esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmasta sosiaalisten taitojen tukemisen tarpeellisuudelle löytyy perusteita Hollolan perusopetuksen sekä esiopetuksen suunnitelmasta. Lähtökohtana on yhteinen vastuu ja huolenpito jokaisen lapsen hyvästä ja turvallisesta koulupäivästä. Kasvatustyö ja hyvinvoinnin edistäminen kouluyhteisössä kuuluu koulun kaikille aikuisille, tehtävästä riippumatta. Koulutyön järjestämisessä tulee huomioida jokaisen oppilaan tarpeet, edellytykset ja vahvuudet. Huoltajien ja muiden tahojen kanssa tehtävä tiivis yhteistyö tukee tässä tehtävässä onnistumista. Turvallinen oppimisympäristö on jokaisen oppilaan oikeus ja opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että oppilaan oikeudet toteutuvat ja huolehtii edellytysten luomisesta tätä edistävälle koulutyölle. Tähän sisältyy myös ongelmien ennaltaehkäisy sekä kasvun ja oppimisen esteiden tunnistaminen ja poistaminen koulun toimintatavoista (Hollolan perusopetuksen opetussuunnitelma 2022.)

Esi- ja alkuopetusta järjestetään Hollolan kunnassa seuraavissa kouluissa: Herralan, Hämeenkosken, Kalliolan, Kankaan, Nostavan, Paimelan, Pyhäniemen, Salpakankaan ja Tiilikankaan kouluissa (aiemmin myös Hälvälän koulussa, joka lakkautettiin keväällä 2022.). Kankaan koulussa annetaan perusopetusta erityisen tuen tarpeessa oleville oppilaille (Hollola 2022, alkuopetus.)

2.3. Kehittämistyön tavoite ja tarkoitus

Tämän kehittämistyön tavoitteena on tuottaa malli sosiaalisten taitojen vertaisryhmästä osaksi alkuluokkatoimintaa Hollolan kunnan perusopetukseen esioppilaista perusopetuksen 2. luokan oppilaisiin tukemaan lasten sosiaalisten taitojen vahvistumista.

Tarkoituksena on kehittää alkuluokkatoimintaa nykyisiin lasten ja nuorten elämää koskeviin haasteisiin vastaten. Kehittämistyön tarkoituksena on sosiaalisten taitojen vertaisryhmämallin mukaan otto alkuluokkatoiminnan pysäkkityöskentelyyn ja lisäksi osaksi alkuluokkatoimintaa. Vertaisryhmämallin tarkoituksena on lisätä lasten sosiaalisia taitoja; vuorovaikutustaitoja, tunnetaitoja ja kaveritaitoja vahvistaen lasten itsetuntemusta, itsetuntoa ja luottamusta omiin sosiaalisiin taitoihin. Kehittämistyön tarkoituksena on näin vähentää lasten yksinäisyyttä, syrjäytymistä ja ennaltaehkäistä lasten välistä kiusaamista.

Kehittämiskysymyksiä ovat:

1. Kuinka lasten sosiaalisia taitoja voidaan tukea sosiaalisten taitojen harjoitteluun tarkoitetussa vertaisryhmässä?
2. Minkälaisia keinoja Hollolan kunnan varhaiskasvatuksella ja perusopetuksella on käytettävissään lasten sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi?

3 Lapset oman vertaisryhmänsä toimijoina

3.1. Lapsen osallisuus ja vertaissuhteet

Kyrönlampi ja Uitto (2022, 90–91) ovat tutkineet esiopetusikäisten lasten osallisuutta esiopetuksessa. Tutkimuksen mukaan kasvattajat olivat avainasemassa siinä, miten he mahdollistivat tilojen ja materiaalien hyödyntämistä lasten yhteisessä leikissä ja toiminnassa sekä miten kasvattajat itse ovat mukana lasten leikeissä ja päivän eri toiminnoissa. Lasten osallisuuden tutkiminen on tärkeää, koska siten saadaan tietoa lasten osallisuuden rajoituksista ja toisaalta siitä, mihin ja miten lapset voivat vaikuttaa asioihin omassa toimintaympäristössään. Lasten osallisuus tapahtuu heidän omissa kasvatusympäristöissään, lasten välisissä vuorovaikutussuhteissa sekä kasvattajien ja lasten välisissä suhteissa. Se, mitä osallisuus kenenkin kohdalla on ja kuinka paljon kukin haluaa osallistua, on henkilökohtainen tunne ja kokemus, mutta samalla kuitenkin osa ihmisen sosiaalista perusluonnetta. Haluamme kuulua joukkoon ja toimia yhdessä muiden ihmisten kanssa. On tärkeää nähdä lapset aktiivisina toimijoina, jotka pyrkivät vaikuttamaan omalla toiminnallaan omassa ympäristöissään sekä toimimaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lasten osallisuuden tulee nähdä keskeisenä asiana niin varhaiskasvatuksen, esiopetuksen kuin perusopetuksenkin arjessa ja aikuisten tehtävänä on tukea lapsen osallisuuden toteutumista. YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen on kirjattu lasten oikeus osallisuuteen ja tämän myötä lasten osallisuus on jokaiselle lapselle kuuluva ihmisoikeus. Lasten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen merkitystä korostetaan paitsi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016), myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 (Kyrönlampi & Uitto 2022, 90.)

Saatamme pitää lasten osallisuutta itsestäänselvyytenä. Pienten lasten osalta osallisuus on lapsen oikeutta ja mahdollisuutta harjoitella valintojen tekemistä omassa arkiympäristöissään, kasvattajien avustuksella ja yhdessä toisten lasten kanssa. Keskeistä on myös lapsen oikeus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi käytettävissä olevilla keinoilla. Lasten päätöksenteko kehittyy vähitellen oppimisen ja harjoittelun kautta, ja niihin lapset tarvitsevat kasvattajien tukea ja ohjausta (Kangas & Brotherus 2017.) Kasvattajalla on tärkeä rooli lapsen osallisuuden ja osallistumistaitojen kehittymisen tukijana ja lapsen ja kasvattajan välinen luottamus onkin osallistumisen perusta. Osallisuus syntyy lasten ja kasvattajien välisessä vuorovaikutuksessa oppimisympäristössä ja arjen käytäntöihin osallistuvien lasten ja kasvattajien yhteisössä. Osallistava pedagogiikka sisältää aktiivista kuuntelua, neuvottelua ja tulkintaa, jotka tukevat lasten osallisuutta. Monet lapset kärsivät päivittäin vuorovaikutuksellisten hetkien puutteesta aikuisen kanssa, koska arkirutiinit noudattavat kasvattajien luomia

aikatauluja eikä osallisuuden harjoitteluun ole riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia. Lasten osallistumisen mahdollistavat taidot eivät kehity ilman harjoittelua ja toistoja. Oman vuoron odottaminen, materiaalien jakaminen ja muiden mielipiteiden kuunteleminen ovat taitoja, joita lapset opiskelevat yhdessä kasvattajan kanssa ja kasvaessaan isommiksi, muiden lasten kanssa (Venninen & Kangas & Ojala 2016, 88.)

Tasapainoiset vertaissuhteet tukevat lapsen kehitystä monella tapaa. Toimivassa vertaissuhteessa lapsi saa mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutustaitojaan ja saa turvallisia kokemuksia toisten kanssa toimimisesta. Myönteiset vertaissuhteet tukevat lapsen minäkuvan ja vertaissuhdetaitojen kehittymistä ja toisin päin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2022) todetaan myös, että myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät myös lapsen oppimista. Keskeisiä lapsen oppimisen ja osallisuuden kokemuksen kannalta ovat vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta (Opetushallitus, 2022, 12). Jotta lasten osallisuus toteutuisi omassa oppimisympäristössään, aikuisten rooli ja aktiivisuus on olennaisen tärkeää. Aikuisten huomion tulisi kiinnittyä juuri lasten itsensä tekemiin aloitteisiin sekä lasten kykyyn tai mahdollisuuksiin vaikuttaa heidän omiin olosuhteisiinsa. Mikäli lasten osallisuus on sidoksissa aikuisten luomiin rakenteisiin toimintaympäristössä, lapsen osallistuminen voi olla hyvin näennäistä. Lasten osallisuuden kannalta on tärkeää, että he pääsevät oikeasti osallistumaan ja vaikuttamaan oman ryhmänsä ja yhteisönsä toimintaan (Lipponen ym. 2013).

Lähikehityksen vyöhyke liittyy olennaisesti lapsen oppimiseen. Termillä tarkoitetaan siirtävävaihetta lapsen itsenäisesti toteutuvan kehityksen tason ja toisen tuella saavutettavan tason välillä. Aikuisen tai kehityksessään pidemmällä olevan lapsen antama tuki tai malli tarkoittaa sitä tukea, jota lapsi lähikehityksen vyöhykkeellä saa oppiakseen uusia taitoja. Lapsi on lähikehityksen vyöhykkeellä aktiivinen toimija, joka ei pelkästään toimi mallin mukaan vaan kehittää itse toimintaansa. Oppiminen ei ole tilannesidonnaista vaan opitut taidot ovat käytössä eri tilanteissa, ja olosuhteet muovaavat sosiaalisten suhteiden vaikutusta oppimiseen. Voidaan puhua ohjatusta osallisuudesta: se ei rajoitu vain tiettyihin pedagogisiin käytänteisiin tai toimintatapoihin vaan vaikuttaa kaikkeen vuorovaikutukseen, joka edistää lapsen oppimista ja osallisuutta omissa sosiaalisissa yhteisöissään, esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja kouluissa (Syrjämäki 2019, 20–21.)

Osallisuuden lisääminen niin yhteiskunnassa kuin vaikkapa tarkastellessa pienempää yksikköä, kuten koulua tai varhaiskasvatusta, edellyttää ammattilaisilta verkostoitumista, kumppanuutta ja laajaalaista sektorit ylittävää toimintaa. Julkisten, kolmannen sektorin ja yksityisten palvelujen kohtaamista pitäisi parantaa. Haasteena ovat usein toimijoiden välisen yhteistyön ja luottamuksen puutteet, vaikka kentällä puhutaan matalan kynnyksen ja

varhaisen tuen mahdollistamisesta (Gothóni & Hyväri & Kolkka & Vuokila-Oikkonen 2016, 14–15.)

Lapsen oppiminen ja kehitys tapahtuvat siis vuorovaikutuksen ja kommunikaation avulla ja näihin liittyvät aikuisen antama ohjaus ja lapsen osallisuus. Ohjaus liittyy yhteisön (varhaiskasvatus, koulu, oma ryhmä) tapoihin, arvoihin sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen. Vuorovaikutuksessa käytetään paitsi sanoja, myös eleitä. Aikuisen antama ohjaus on muutakin, kuin ohjeiden antoa tai opettamista, sillä ohjaus voi tapahtua nonverbaalisen tai verbaalisen vuorovaikutuksen keinoin, mutta lisäksi se voi olla lasten kanssa yhdessä tekemistä ja toimimista. Osallisuudella voidaan tarkoittaa myös sekä yhteisen toiminnan havainnointia että toimintaan osallistumista. Keskinäisessä vuorovaikutuksessa rakennetaan ja jäsennetään tilanteita, joihin lapsi voi osallistua. Näin lapsella on mahdollisuus sekä havainnoida, että olla aktiivisena osapuolena yhteisessä toiminnassa ja aikuisen rooli on toimia tässä sillanrakentajana ja tukijana lapselle kohti osallistuvaa omaksumista (Syrjämäki 2019, 21.)

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen ja muodostumisen näkökulmasta lapsuus on ajanjaksona huomioonotettava asia, vaikka lasta ympäröivän yhteisön osallistujat vaihtuvatkin (kasvattajat, opettajat, ohjaajat jne.). Sosialisatiossa, joka tarkoittaa siis yksilön sopeutumista ympäröivään yhteisöön, ei ole kyse vain aikuisten taitojen ja tietojen siirtymistä lapsille, vaan myös lapsen omasta kyvystä sisäistää tietoa ympäriltään, kehittää sitä eteenpäin ja keksiä uutta. Lapset ovat merkityksellisiä osallistujia omassa yhteisössään kaikissa lapsuuden ikävaiheissaan. Lapsilla itsellään on taitoa neuvotella, jakaa ja rakentaa omaa yhteisöllisyyttään aikuisten kulttuurin innostamana ja sen rinnalla. Lapset omaksuvat aikuisilta saatua tietoa sekä tulkitsevat sitä aktiivisesti, luovasti ja sosiaalisesti vertaistoiminnassaan. Ollessaan ryhmässä, lapset luovat oman (mikro)kulttuurinsa, jossa vallitsevat tietyt erityispiirteet ja hiljaiset säännöt. Puhutaan vertaiskulttuurista (Köngäs 2018, 27.)

Lasten hyvinvointi ja pärjääminen omassa vertaisryhmässään herättävät aikuisissa tunteita. Pohdittavana on usein arjen tilanteissa, miten me aikuiset voimme tukea lapsen tasapainoista kehitystä? Millaisia taitoja lapset tarvitsevat, jotta he pärjäävät elämässä? Miten me tuemme näiden elämässä tärkeiden taitojen kehitystä? Aikuiset miettivät lapsen hyvinvointia pitkälle tulevaisuuteen, lapset sitä vastoin elävät tässä hetkessä. Pienten lasten vertais-suhteet rakentuvat pitkälti leikin ympärille. Leikkiessä lapsi ottaa osaa omaan vertaismaailmaansa. Kavereiden kanssa toimiminen, oman mielipiteen esiin tuominen ja toisten huomiointi ovat taitoja, joita opitaan ja harjoitellaan juuri vertaisten kanssa. Leikin myötä lapsi toteuttaa ideoitaan, oppii uusia asioita ja tutustuu uusiin kavereihin. Leikin merkitys on siis suuri. Mikäli lapsi kokee vertaisryhmän torjuntaa, se sulkee lapsen ulos sosiaalisesta maailmasta (Laaksonen 2014, 59.)

Lapsi tarvitsee vertaissuhdetaitoja toimiakseen kaverisuhteissa. Yhteisleikit vahvistavat lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. Neuvottelutaidot, oman vuoron odottaminen ja uusien kavereiden mukaan ottaminen yhteiseen toimintaan ovat taitoja, joita tarvitaan myöhemminkin elämässä. Monet myöhemminkin elämässä tarvittavat vuorovaikutustaidot ovat läsnä jo alle kouluikäisten lasten vertaissuhteissa. Parhaimmillaan vertaisten parissa toimiminen tukee lapsen sosioemotionaalista kehitystä ja tarjoaa valmiuksia solmia jälleen uusia kaverisuhteita, mutta valitettavasti kaikki vertaissuhteet eivät kuitenkaan ole palkitsevia lapsen kehityksen kannalta. Pelko, turvattomuus ja yksinäisyys koskettavat myös jo esikouluikäisiä lapsia. Vertaisryhmän torjunta voi vaarantaa lapsen sosioemotionaalisen kehityksen ja samalla estää vertaissuhdetaitojen tyypillisen kehittymisen. Kiusaamisroolit ovat suhteellisen pysyviä jo alakoulusta yläkouluun siirryttäessä. Riskinä on, että päiväkodissa opitut roolit, haitalliset käyttäytymismallit ja huono itsetunto seuraavat lasta vielä koulutaipaleelle (Laaksonen 2014, 60.)

Omaan vertaisryhmään kuulumista voidaan tarkastella joukkoon kuulumisen tai ulossulkemisen käytänteinä, joita ryhmissä vallitsevat arvot määrittävät. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa kuulumisen tunnetta vahvistavan ilmapiirin on todettu olevan yhteydessä lasten hyvinvointiin, yleiseen tyytyväisyyteen elämässä sekä oppimistuloksiin. Kuulumisen tunnetta ja oppimisen suhde on vastavuoroinen (Alisaari & Kaukko & Heikkola 2022, 28.)

Lapsiryhmällä onkin merkittävä rooli siinä, millaiseksi lapsen kokemus varhaiskasvatuksesta tai koulusta muodostuu. Ryhmällä on vaikutusta siihen, miten lapsi kokee itsensä ryhmän jäsenenä ja toimijana, mutta se vaikuttaa myös lapsen yksilölliseen kehitykseen. Myönteinen ryhmätoiminta tukee monella tapaa lasten hyvinvointia. Myös varhaiskasvatustalaki (540/2018, 3.§) ohjaa varhaiskasvatuksen ja näin ollen myös esiopetuksen toimintatapa: ryhmän tulee tukea lasten hyvinvointia, oppimista, vahvaa osallisuutta ja toimijuutta, luottamuksen rakentumista ja edistää hyväksyvän kulttuurin ja yhteistyön malleja lasten välillä. (Laaksonen 2022, 163–164.)

3.2. Vuorovaikutustaitojen kehittyminen lapsuudessa

Vuorovaikutus tarkoittaa kahden tai useamman henkilön keskinäistä ja vastavuoroista toimintaa. Ihmiset kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Sosiaalisten ja vuorovaikutuksen taitojen vahvistaminen leikeissä ja toiminnan avulla on varhaiskasvatuksen pedagogiikan keskeistä sisältöä. Vuorovaikutus ryhmän kaikkien lasten välillä on tärkeää, koska sosiaalisen osallisuuden edellytyksenä on, että kaikki ryhmän jäsenet taidoistaan ja ominaisuuksistaan riippumatta pääsevät osallisiksi vuorovaikutuksesta. Positiivisen vuorovaikutuksen tulisi toteutua niin lasten välisissä

ystävyyssuhteissa kuin lapsiryhmän yhteisessä toiminnassa, koska lapsen hyvä minäkuva rakentuu positiivisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä. Jokaisen lapsen tulee saada kokea kuuluvansa joukkoon ja tulevansa hyväksytyksi (Syrjämäki 2019, 27.)

Lähtökohdat lapsen vuorovaikutustaidoille ovat kiintymyssuhdeteoriassa ja varhaislapsuuden aivojen kehityksessä; varhaislapsuuden ja murrosiän välillä aivojen kehitys on tasaisempaa kuin lapsuuden ensimmäisinä vuosina. Nopeinta kasvu on 6–8 -vuotiailla lapsilla eli juuri koulun alkamisen vaiheessa. Lasten ja nuorten kyky säädellä tunneilmaisuaan ja käyttäytymistään sekä arvioida omien tekojensa seurauksia on puutteellinen vielä tässä kehitysvaiheessa (Sinkkonen 2018, 77–78.) Kodilla ja lapsen huoltajilla on suuri merkitys lasten vuorovaikutustaitojen kehittymiselle. Pieni lapsi tarvitsee ymmärtäväistä suhtautumista itseensä. Kun häntä tuetaan, lapsi oppii ja kykenee sisäistämään vanhempiansa tavoitteet, esimerkkinä tästä vaikkapa sääntöjen noudattaminen. Lapsen säätelyjärjestelmän kehittymiseen vaikuttaa haitallisesti vanhempien keskinäinen riitely tai ei hyväksyvä tapa suhtautua lapseen. Tämä myös vaikeuttaa lapsen sosiaalista kehittymistä ja toimimista muiden ihmisten kanssa (Rusanen 2011, 80–81.)

Vanhemman tehtävänä onkin ennen kaikkea turvata lapsen elämää; turvaamisessa on kysymys lapsen tulevaisuuteen vaikuttamisesta. Vanhemmat saattavat aiheuttaa omalla toiminnallaan paljon hyvää tai valitettavasti myös pahaa lapselleen, esimerkiksi omalla itsekkyydellään tai vastuuttomuudellaan. Varhaislapsuudessa koettu turvattomuus ja rakkaudettomuus tai toisaalta myös vanhemman lapseen kohdistama ylisuojeleminen voivat aiheuttaa lapselle haasteita ja vaikeuksia elämässään. Ylisuojeltu lapsi voi kärsiä motorisesta kömpelyydestä tai arkuudesta suhteessa muihin ihmisiin. Vastaavasti turvattomuuden aiheuttama epäluottamus muita ihmisiä kohtaan ja heikko itsetunto voivat koko lapsen eliniän rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan ja sosiaalisia suhteitaan. Vanhempien ja lapsen välinen perusluottamus on lapsen kasvun kaikkein tärkein tukipilari. Lapsen olisi voitava pienestä pitäen luottaa vanhempiansa läsnäoloon ja apuun (Värri 2002, 110.)

Turvallisesti kiintyneelle lapselle kehittyy hyvä tunneäly ja hän pystyy eläytymään toisen ihmisen tunteisiin eli tuntemaan empatiaa. Tämä taito on eduksi niin sosiaalisten suhteiden luomisessa, että muunkin oppimisen kannalta. Kouluun tullessaan turvallisesti kiintynyt lapsi voi olettaa, että hän voi suhtautua opettajaan luottavaisesti. Välttelevästi kiintynyt lapsi on vastaavasti korostuneen omatoiminen ja itsenäinen. Perinteisesti suomalaiseen kasvatustyyliin on kuulunut se, että lapsen reippautta ja tunteiden hallintaa on pidetty tärkeänä. Lapsen kiukuttelua ja hassuttelua on taas pidetty huonoina käytöstapoina. Jos lapsen kiintymyssuhde on ollut ristiriitainen, vihamielisriippuvainen, lapsen on tarvinnut ponnistella saadakseen huoltajansa huomion. Tällöin lapsi oppii käyttäytymään arvaamattomasti sekä

tunneperusteisesti saadakseen aikuisen huomion. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi taas pyrkii saamaan tahtonsa läpi marisemalla ja kiukuttelun avulla. Lapsen vuorovaikutusmallin ollessa tämänkaltaisen, haastaa se opettajaa ja kasvattajaa: lapsi saattaa kieltäytyä esimerkiksi toiminnasta tai tehtävistä sekä käyttäytyy hyvin uhmakkaasti aikuista kohtaan. Lapsen aloittaessa koulun ensimmäisiä vuosia, hän tarvitsee uuden kiintymyssuhteen avukseen eli kasvuaan ja kehitystään tukemaan empaattisen sekä ymmärtäväisen opettajan. Etenkin tautaltaan turvattomasti kiintyneet lapset tarvitsisivat opettajan, joka voisi toimia korjaavana kiintymyssuhteena. Kun lapsi kohtaa kannustavan ja hyväksyvän aikuisen, tämän antamalla tuella lapsi voi selvitä monista haasteista elämänsä aikana. Opettaja voi tukea riskilasten kehitystä monin eri tavoin, ystävällisellä ja sensitiivisellä sekä ennakoitavissa olevalla käyttäytymisellään. Varhaiskasvatuksen ja koulun struktuuri tukee jo itsessään niitä lapsia, joiden elämä on ollut turvatonta ja arvaamatonta (Sinkkonen 2018, 78–81.)

Vuorovaikutustaitoja harjoitellessa tulee muistaa, että resilienssi eli psyykinen joustavuus ei ole ihmiselle synnynnäinen ominaisuus, vaan se kehittyy kokemusten ja harjoittelun avulla. Resilienssiä voi siis opettaa myös lapsille. Lapsi voi oppia vuorovaikutustilanteissa, että epäonnistumiset ja pettymykset ovat hyviä oppimisen sekä oivaltamisen hetkiä. Epäonnistumisia ja pettymyksiä tulee myös aikuiselle ja aikuinen toimii tässäkin mallina ja esimerkkinä. Kun lasta kasvatetaan ja ohjataan psyykkisen joustavuuden kehittämiseen, lapsi oppii asettamaan itselleen tavoitteita ja aikuisen avulla, vaiheittain, etenee kohti tavoitettaan (Juusola 2017, 12.)

Hyvä vuorovaikutus on ihmisenä kasvamisen ehto; lapsi tarvitsee kokemuksia tunteidensa ja ajatustensa jakamista turvallisen aikuisen kanssa. Kohtaamistilanteissa lapsen ja aikuisen välillä tulisi vallita kunnioitus ja tahtotila kuulla toista ihmistä. Lapsikin saattaa kokea yksinäisyyden tunteita, vaikka hänellä olisi ihmisiä ympärillään; jokainenhan tarvitsee kokemuksen siitä, että hänestä ollaan kiinnostuneita ja hän on tärkeä juuri omana itsenään. Kun lapsi voi olla hyvässä vuorovaikutuksessa turvallisen aikuisen kanssa, lapsen turvallisuuden tunne vahvistuu ja hän oppii ja uskaltaa muodostaa yhteyden muihin ihmisiin, lapsiin ja aikuisiin (Mattila 2011, 67–68.)

3.3. Temperamentti ja sosiaaliset taidot

Ihmisen elinympäristö ja yksilön perimä ja henkilökohtaiset elämäkokemukset muokkaavat yksilön koko persoonallisuutta ja identiteettiä sekä hänen kokemustaan itsestään ja omista mahdollisuuksistaan elämässä. Muiden kanssa vuorovaikutuksessa ollessaan kukin luo suhdetta ympäröivään maailmaan. Temperamentti määrittää osaltaan sitä, kuinka ulospäin-suuntautunut ja avoin ihminen on luonteeltaan. Kullekin ominaiset tavat ja henkilökohtaiset tavoitteet, arvot ja selviytymiskeinot määrittyvät omassa ympäristössämme, oman yhteisön

normien ja arvojen vaikutuspiirissä. Onnistumisen, arvostuksen ja joukkoon kuulumisen kokemukset tukevat ihmisen itsetuntoa, oman identiteetin etsimistä ja kasvua. Oman paikan löytyminen yhteisössä ja yhteiskunnassa luo turvaa ja tasapainoa, kun kohtaamme vaikeita elämäntilanteita eri elämänvaiheissa (Fadjukoff ym. 2022, 330.)

Käsitteet ”sosiaalisuus” ja ”sosiaaliset taidot”, sekoitetaan monesti keskenään ja niitä käytetään puhekielessä samana asiana. Keltikangas Järvinen (2010) on määritellyt nämä käsitteet seuraavasti: sosiaalisuus on sitä, miten kiinnostunut ihminen on muiden seurasta: sosiaalinen ihminen on toisin sanoen seurallinen ja tarvitsee mieluummin toisten ihmisten seuraa kuin yksinoloa. Sosiaaliset taidot taas tarkoittavat kykyä olla muiden ihmisten kanssa ja taitoa selvittää sosiaalisista tilanteista. Sosiaalisuus on siis synnynnäistä, mutta sosiaalisia taitoja voidaan puolestaan harjoitella ja oppia. On mahdollista olla seurallinen ja riippuvainen muiden seurasta, mutta silti omata heikot sosiaaliset taidot. (Keltikangas Järvinen 2010, 17.)

Fadjukoffin ym. (2022) mukaan Ihminen on jo biologisesti laumaeläin, jolle yhteenkuuluvuus ja liittyminen toisiin on elintärkeää. Yhteenkuuluvuutta ja liittymistä muihin haetaan heti elämän alkuvaiheissa. Jos lapsen läheiset ihmissuhteet eivät luo turvaa ja arvostusta varhaislapsuudessa, se johtaa oman itsen ja omien kykyjen ja mahdollisuuksien epäilyyn, alemmuudentunteisiin. Sosiaalisilla suhteilla on siis vahvoja vaikutuksia yksilön fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen koko elämän ajan. Vaikka joukkoon liittymisen tavat vaihtelevat eri kulttuureissa ja yksilöllisen persoonallisuudenkin mukaan, jo lyhytaikaisen sosiaalisen hyljeksinnän ja ryhmän ulkopuolelle jäämisen on todettu aiheuttavan aivoissa fyysisen kivun kaltaisia reaktioita (Fadjukoff 2022, 330.)

Hyvät sosiaaliset taidot eivät tarkoita sitä, että ihmisen pitäisi olla hyvä esiintyjä tai että hänellä tulisi olla iso ystäväpiiri. Sosiaaliset taidot ovat käytännössä kykyä selviytyä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, ja kykyä rakentaa ja arvostaa hyviä ihmissuhteita. On tärkeää, että lapset ja nuoret oppivat tunnistamaan omat vahvuutensa, mahdollisuutensa, temperamenttipiirteensä ja voimavaransa (Juusola 2017, 6.)

Persoonallisuuden piirteenä ujoutta on pidetty aiemmin sosiaalisuuden vastakohtana. Nykyään ymmärretään, että ujous ei ole sosiaalisuuden puutetta vaan ne ovat täysin eri temperamenttipiirteitä. Ujous näyttäytyy esimerkiksi siten, että lapsi aluksi jähmettyy uusissa ja yllättävissä sosiaalisissa tilanteissa, jännittää ja saattaa jäädä sanattomaksi. Ujous ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö hän olisi kiinnostunut muista tai nauttisi muiden lasten seurasta. Ujo lapsi tarvitsee paljon ymmärrystä kasvattajalta tai opettajalta, aikuisen sensitivistä otetta ja myös ujon lapsen huomaamista luokassa tai ryhmässä. Ujouteen kuuluu se, että lapsen reaktio uuden ja odottamattoman edessä on varautuneisuus ja vetäytyminen.

Tällainen lapsi tarvitsee aikaa tilanteeseen sopeutumiseen ja tarkkailuun. Ujo lapsi tarvitsee aikuisilta erityisesti keinoja selviytyä uusissa tilanteissa toistuvaan ensireaktioonsa. Valitettavan usein aikuiset kokevat lapsen ujouden haastavampana käytöksenä ymmärtää kuin lapsen aggressiivisen käytöksen. Lapsen ujous saattaa herättää aikuisissa jopa hätännystä ja avuttomuutta sekä turhautumista. Aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen käytös taas saatetaan nähdä jopa pärjäämisenä, toisin kuin lapsen reagointitapa, vetäytyvyys. (Keltikangas-Järvinen 2010, 41–44.)

Toiset ihmiset ovat myös huomattavasti herkempiä kuin toiset. Eroamme toisistamme siinä, miten tarkasti aistimme toimivat ja millaisiin ärsykkeisiin kukin reagoimme. On myös tutkittu, että jännittäjätyypit ovat lähes kaikki aistiyliherkkiä. Aistiyliherkkä ihminen vastaanottaa tavallista enemmän informaatiota siitä, mitä hänen ympärillään tapahtuu. Sosiaalisessa tilanteessa aistiyliherkkä ihminen käsittelee samanaikaisesti valtavan määrän havaintoja ja ajatuksia, aivot kohtaavat siis tietotulvan, joka aiheuttaa aistiyliherkälle ihmiselle valtavan kuormituksen. Valitettavan moni aistiyliherkkä kokee reagoivuutensa johtuvan huonosta itsetunnon ja saattaa varsinkin nuorena tuntea häpeää ja riittämättömyyden tunteita omasta itsestään (Mattila 2014, 11–12.)

Lapsen sosiaalisilla taidoilla on kytkös myös omaan itsetuntoon ja itsetuntemukseen sekä minäkuvaan. Itsetunto vaikuttaa osaltaan kykyyn tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. Huono itsetunto vaikeuttaa sosiaalista kanssakäymistä; toisten kanssa oleminen ei silloin ole nautinto vaan kasvattaa omaa huonommuudentunnetta. Hyvä itsetunto helpottaa sosiaalista sopeutumista, mutta ei ole sopeutumisen tae: itsetunnon vahva lapsi kykenee ottamaan toiset huomioon, mutta ei sitä automaattisesti tee, ellei muiden huomioiminen kuulu hänen tapoihinsa ja ellei hänelle ole opetettu kohteliasta ja toisen ihmisen huomioon ottavaa käytöstä. Vahva itsetunto on samoin hyvä pohja empatialle ja sosiaalisille taidoille mutta ei itsessään johda niihin. Itsetunnon vahvallekin lapselle täytyy opettaa oikeat tavat ratkaista ristiriitatilanteita muiden kanssa. Ryhmän vaikutus sosiaalisen käyttäytymisen oppimiseen on koulutyössä tunnettu. Sen vaikutus muuhun persoonallisuuden kehitykseen, kuten identiteetin ja itsetunnon kehittymiseen, on ollut vähemmän esillä. Lapsi tarvitsee kehitysvuosinaan vertaisryhmän kehityksensä tueksi. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen tärkeämpää on, että hän kuuluu johonkin selvärajaiseen kokonaisuuteen (luokka tai pienryhmä), jossa harjoittelee sosiaalisia taitoja ja kasvaa yhdessä muiden kanssa. Myös itsetunnon kehitys vaatii kuulumista johonkin, muutoin lapsi jää vaille vertaisryhmän antamaa sosiaalista hyväksyntää (Keltikangas-Järvinen 2010, 36–59.)

3.3.1. Haasteet vuorovaikutuksessa näkyvät lapsilla eri tavoin

Varhaisen puuttumisen tärkeys korostuu sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukemisessa ja ongelmien ennaltaehkäisyssä. Tutkimusten mukaan haastetta käytöksen pulmissa on jo varhaiskasvatusikäisillä lapsilla; aggressiivista käytöstä esiintyy yhä enemmän, ja yhä nuorempana. Nämä näkyvät lisääntyneenä aggressiivisuutena, uhmakkuutena sekä ylivilkkautena. Varhaiset käytösongelmat lapsella enteilevät vakavia haasteita myös myöhemmällä iällä, kuten epäsosiaalista käyttäytymistä, nuorisorikollisuutta ja masennusta. Käytöshäiriöt tulevat yhteiskunnalle kalliiksi, sillä mielenterveysongelmat vaativat hoitoa koko epäsosiaalisesti oireilevan ihmisen eliniän ajan. On siis syytä puuttua mieluummin varhain kuin liian myöhään lasten sosiaalisiin pulmiin (Webster-Stratton 2011, 10–11.)

Varhaislapsuudessa vuorovaikutus tutun aikuisen kanssa on yleensä lapselle helppoa ja turvallista. Suhteissa toisiin lapsiin haasteita muodostuu enemmän, koska kaveruus ja paikka ryhmässä lapsen pitää ansaita itse, omilla taidoilla. Monille lapsille tämä on vaikeaa, vaikeampaa, kuin kasvattajat tietävät ja tunnistavat. Vertaisryhmässä toimiminen on lapsen psykososiaaliselle kehitykselle tärkeää, koska vertaisryhmässä lapset oppivat ryhmässä olemisen taitoja sekä kumppanuutta, kaveruutta. Ryhmäroolit harjaannuttavat lasta tekemään aloitteita, päätöksiä ja löytämään oman paikkansa ryhmässä (Järvinen & Mikkola 2015, 30.)

Haasteet sosiaalisissa taidoissa voivat olla esimerkiksi sellaista ujoutta, että ystävyysuhteen muodostaminen voi olla vaikeaa. Lisäksi lapsi saattaa olla arka pitämään puoliaan leikeissä toisten kanssa, ilmaisemaan mielipiteitään tai liittymään mukaan leikkiin, vaikka tahtoisikin. Vertaisryhmässä harjoitellaan toiseen lapseen tutustumista, miten leikkiin liitytään ja miten omia mielipiteitä, ajatuksiaan ja tuntemuksiaan ilmaistaan muille. Vuorovaikutukseen vaaditaan monenlaisia taitoja, joita ryhmässä olisi mahdollisuus harjoitella aikuisen tuella. Ideana on voimaannuttaa lapsia huomaamaan omat ja toisten vahvuudet ja hyväksymään omat ominaisuutensa ja oivaltamaan, että kaikkien ei tarvitse olla äänekkäitä ja rohkeita voidakseen luoda kaverisuhteita. Harjoittelemalla sosiaalisia taitoja, voi oppia ja kehittyä. Lapsen tasapainoisen kehityksen tukeminen lähtee siitä, että tunnistetaan persoonalliset vahvuudet ja alueet, joissa lapsi tarvitsee erityistä tukea. Opettaja ja vanhempi voi tukea lapsen toimijuutta esimerkiksi kannustajan, kuuntelijan, rohkaisijan ja neuvojan roolissa. Siten aikuiset voivat puuttua ja kannustaa lapsia puuttumaan esimerkiksi kiusaamiseen. Lapset oppivat sosiaalisen maailman pelisääntöjä keskusteluiden ja esimerkkien avulla. Siksi lasten vertaisryhmässä on hyvä käydä avointa keskustelua muun muassa vertaisten kanssa toimimisesta, toisten huomioimisesta ja kiusaamisesta (Laaksonen 2014, 64.)

3.3.2. Lasten kiusaamisen ja yksinäisyyden kokemukset

Lasten ongelmat kaverisuhteissa ovat tavallisia jo päiväkotikäisillä lapsilla. Kasvattajien on tiedostettava nämä haasteet, sillä osa lapsista voi joutua torjutuksi ja kiusatuksi ryhmässä. Kiusaaminen pienten lasten keskuudessa on usein nimittelyä, tavaroiden viemistä, leikistä poissulkemista tai esimerkiksi ilmein ja elein tapahtuvaa tahallista toisen mielen pahoittamista. Torjutut lapset kuuluvat kahteen ryhmään: aggressiiviset lapset sekä vetäytyneet lapset. Nämä kaksi ryhmää vaativat erityisesti kasvattajien huomiota ja tukea, koska nämä piirteet lapsissa heikentävät olennaisesti lasten mahdollisuuksia toimia ryhmässä (Järvinen ym. 2015, 30–31.)

Estyneet ja epävarmat lapset, jotka eristäytyvät tai eristetään ikätovereistaan, voivat kärsiä itsetunto-ongelmista ja heillä voi ilmetä masennusta ja ahdistusta. Aggressiivisesti käyttäytyvät lapset, jotka tulevat eristetyksi ikäistensä joukosta, kärsivät lisääntyvästä aggressiivisesta, epäsosiaalisesta käyttäytymisestä. Sosiaalisella eristäytymisellä on vain vähän haitallisia vaikutuksia pieniin lapsiin, mutta ongelmien mahdollisuus kasvaa, mitä vanhemmiksi lapset varttuvat. Useat pitkittäistutkimukset yhdistävät lasten eristäytymisen ja vetäytymisen ongelmat peruskoulun aikana siten, että lapsilla havaittu yksinäisyys, passiivisuus ja vetäytyneisyys toisen luokan aikana ennustaa lapsen myöhemmällä iällä kokemaan ahdistuneisuutta ja masennusta (Aunola & Nurmi 2007, 1396.)

Arat, vetäytyvät ja hiljaiset oppilaat ovat vaarassa joutua myös koulukiusatuiksi. Sosiaalisia taitoja tukemalla ja vahvistamalla ennaltaehkäistään niin ikään lasten syrjäytymistä, yksinäisyyttä, tuetaan lasten mielenterveyttä ja hyvinvointia omassa yhteisössään. Sosiaalisia taitoja tukemalla, tuemme myös lasten yhdenvertaisuutta omassa yhteisössään. Yhdenvertaisuus on erityisesti lapsen osallisuuden ja tasa-arvon toteutumista, mutta myös heikoman oikeuksien turvaamista. Pienetkin lapset havaitsevat ja huomaavat eriarvoisuutta tai syrjiviä käytänteitä ympärillään, joten kasvattajien tulee tietoisesti edistää yhdenvertaisuutta niin varhaiskasvatus kuin koulu yhteisöissäkin. Tuen tarpeet lapsilla ja toisaalta pedagogiset keinot tuen tarjoamiseen varhaiskasvatuksessa ja kouluympäristössä ovat erilaisia. Jokaisen lapsen pitää kokea saavansa osakseen tasapuolista kohtelua arjen ympäristöissään (Sevón & Mustola & Hautakangas & Hautala & Ranta & Salonen & Alasuutar 2021, 337.)

Kiusaaminen tiedetään vakavaksi ja yleiseksi ongelmaksi kouluissa, vaikka kiusaamisesta puhuminen ja siihen puuttuminen on lisääntynyt. Salmivalli (2010, 12–16) määrittelee kiusaamisen näin: ”kiusaaminen on henkilöön kohdistuvaa, toistuvaa, usein pitkäaikaista, negatiivista, suoraa tai epäsuoraa, systemaattista toimintaa. Kiusaaminen syntyy oppilasyhteisössä ja se on kehittyvä ja ylläpidetty toiminnan muoto, jonka tarkoituksena on satuttaa toista. Vallan tai suosion saavuttamisen tavoittelu toimii usein kiusaamisen motiivina.

Huomio kiinnitetään kiusatun oppiaan erilaisuuteen. Kiusaamisen muodot ovat moninaisia, sanallisesta epäsuoraan ja fyysiseen kiusaamiseen ja niiden yhdistelmiin. Joskus kiusaaminen on nimittelyä tai syrjimistä ilman muita kiusaamisen muotoja. Kiusaaminen voi kehittyä prosessimaisesti koventuen ja johtaen kiusatun eristämiseen” (Kivioja & Puroila 2017, 45–46.) Kouluyhteisön sosiaalisella tuella voi olla merkittäviä positiivisia vaikutuksia lapsen emotionaaliseen hyvinvointiin silloin, kun lapsi kokee, ettei hän kuulu ryhmään, mutta kouluyhteisöllä voi olla myös päinvastaisia vaikutuksia, jos lasta ei hyväksytä omana itsenään. Koulukiusaaminen on sosiaalisen tuen puutteen äärimmäinen muoto: tutkimusten mukaan juuri vetäytyvät, ujut ja arat oppilaat ovat herkästi kouluyhteisössä kiusaamisen kohteita (Minkkinen 2015, 39.)

Lapset odottavat aikuisilta toimenpiteitä kiusaamisen lopettamiseksi. Kiusaamisen tunnistamisesta, tapausten kirjaamisesta ja tilastoimisesta ei ole Suomessa toistaiseksi käytettävissä valtakunnallista suositusta. Kiviojan ja Puroilan tutkimuksen (2017) mukaan kiusaamisen vakavuutta ja merkitystä lasten ja nuorten kehitykselle ole vielä kukaan riittävästi tiedostettu (Kivioja & Puroila 2017, 46.)

Kouluympäristössä lapset ja nuoret altistuvat myös yksinäisyyden kokemiselle, vaikka koulu on toisaalta juuri se paikka, jossa lapset ja nuoret tapaavat toisiaan, solmivat ystävyyssuhteita ja tulevat osaksi vertaisryhmiä. Verrattuna vapaaehtoiseen yksin olemiseen, yksinäisyys on tutkimusten mukaan aina emotionaalisesti epämiellyttävä ja ahdistava kokemus, ja joka voi säilyä koko ihmisen elämänkaaren ajan (Kurtelius & Kumpulainen 80–81, 2022.)

Koulujen rooli lasten yksinäisyyden ennalta ehkäisemisessä on olennaisen tärkeä: ensinnäkin koulu tavoittaa lähes kaikki lapset ja nuoret. Koulujen henkilökunta on pitkän koulutuksen omaavia ammattilaisia, joka taas mahdollistaa hyvien toimintamallien kehittämistä yhteistyössä ammattilaisten kesken. Valitettavasti tämän hetken resurssit kouluissa eivät riitä yksinäisyyden ehkäisemiseen, vaan tarvitaan henkilökunnan lisäkoulutusta esimerkiksi lasten yksinäisyyden tunnistamiseen, ehkäisemiseen ja vähentämiseen. Tehokkaimpia keinoja vähentää lasten ja nuorten yksinäisyyttä ovat sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluissa, sosiaalisia kontakteja mahdollistavien tilanteiden luominen, yhteisöllisyyden vahvistaminen ja yksinäisyydestä kärsivien lasten ja nuorten saama henkilökohtainen tuki ja apu (Junttila, 2022.)

Yksinäisyys on henkilökohtainen kokemus, eikä sitä voida ennakoita esimerkiksi sillä, kuinka paljon tai vähän lapsella on kavereita. Yksin oleminen voi olla lapsen oma valinta, mutta yksinäisyys on tunne ulkopuolelle jäämisestä. Jokainen lapsi on joskus yksin ja sen vuoksi on syytä erottaa toisistaan nämä käsitteet: yksin oleminen ja yksinäisyys.

Yksinäisyyden kokemukseen voi liittyä torjutuksi tulemisen kokemuksia ja kiusaamista (Laaksonen 2022, 64–66.)

Suomessa yksinäisyyttä on tutkittu suhteellisen vähän aikaa, yksinäisyyden tutkimus alkoi pääosin kuitenkin jo 1980-luvulla. Sosiaalisten suhteiden tarve ihmisellä yleensä muuttuu elämän aikana, vaikkakin näiden merkitys pääsääntöisesti onkin edelleen suuri. Sosiaalisia suhteita, jotka sijoittuvat koulun vertaisympäristön ulkopuolelle, ei kuitenkaan ole tutkittu yhtä paljon. Vertaisten tai ystävien laatua, määrää ja roolia, niiden puutetta sekä vaikutuksia yksinäisyyteen sekä vertaishyväksyntää tai hylkäämistä ja uhriksi joutumista suhteessa yksinäisyyteen on sitä vastoin tutkittu laajastikin. Yksinäisyys on yleisempää niillä lapsilla ja nuorilla, joilla on vaikeuksia toimia omissa vertaisryhmissään, jotka tulevat hylätyksi vertaisryhmästä tai niillä, jotka jäävät ilman ainuttakaan ystävyysuhdetta. Yksinäisyyttä tutkittaessa on todettu, että ne lapset ja nuoret, joilla on alhainen itsetunto tai ahdistuneisuutta, kokevat todennäköisemmin vakavaa yksinäisyyttä kuin ne, joilla ei ole samoja ongelmia (Rönkkö 2017, 43.)

Lasten ja nuorten yksinäisyys on lisääntynyt pitkään. Koronapandemia pahensi tilannetta vielä entisestään, kun lapset ja nuoret siirtyivät pitkäksi aikaa etäopetukseen vuonna 2020 keväällä. Sosiaaliset suhteet ja niiden harjoittelu ovat erityisen tärkeitä lapsille ja nuorille, koska muiden vertaisten avulla he muodostavat käsitystä itsestään suhteessa muihin. Yksinäisyys lapsuudessa ja nuoruudessa aiheuttaa sosioemotionaalisten taitojen heikkoa kehitystä, itsetunnon laskua, heikkoa oppimismotivaatiota sekä osallistumista yhteiseen tekemiseen. Mikäli yksinäisyys pitkittyy nuoruusiässä, se voi johtaa vaikeaan psyykkiseen oireiluun, ahdistuneisuuteen, masentuneisuuteen tai aggressiivisuuteen ja jopa itsetuhoisiin ajatuksiin tai tekoihin. Lapsuudessa ja nuoruudessa koettu yksinäisyys ja ulkopuolisuuden tunne vaikuttaa pitkälle aikuisuuteen haitallisesti. Pitkään koettu yksinäisyys voi johtaa syrjäytymiseen aikuisuudessa. Yksinäisyyden vaikutukset ovat paitsi inhimillisiä ja henkilökohtaisia, mutta myös yhteiskunnallisia ja taloudellisia (Junttila 2022.)

3.4. Koti, varhaiskasvatus ja koulu voivat tukea lasten sosiaalisten taitojen vahvistumista

Kotona lapsi omaksuu valmiuksia toimia ympäröivässä sosiaalisessa maailmassa. Hän samaistuu vanhempiinsa ja oppii kotona arvoja, asenteita ja mallin, miten kohdataan muita ihmisiä. Lapsi kokeilee kotona oppimiaan taitoja vertaisryhmässä ja oppii myös, mitkä taidot toimivat kodin ulkopuolella ja mitkä eivät. Puhuttaessa varhaiskasvatusikäisestä lapsesta ja lapsen toiminnasta vertaisryhmässä, lapsi tarvitsee ennen kaikkea sosiaalista pätevyyttä, jotta onnistuu olemaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Leikkiin pääseminen mukaan

ja ystävyyssuhteiden luominen vaatii jo taitoja lapselta. Lapset antavat palautetta ja myös saavat sitä ryhmän muilta lapsilta ja pyrkivät muuttamaan toimintaansa saamansa palautteen mukaan. On myös tavallista, että lapsi kokee ajoittaista stressiä siitä, onko hän hyväksytty ryhmässä; onnistumisen kokemuksia tarvitaan, jotta lapsi voi rakentaa ystävyyssuhteita. Kaveritaidoista tulee keskustella myös kotona. Vanhemmat saavat keskusteluiden kautta tärkeää tietoa lapsen kokemuksista ja tunteista vertaisryhmässä. Jos lapsi kokee ryhmässä torjuntaa tai syrjintää, kasvattajien on puututtava näihin tilanteisiin (Haapasalo & Kirkkopelto K& Kauppila & Nousiainen & Repo 2020, 23.)

Yhteistyön varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien välillä tulisi olla avointa, jotta mahdolliset pulmat lapsen vertaissuhteissa voitaisiin havaita hyvissä ajoin. Näin voidaan löytää pulmaan yhteiset tukitoimet ajoissa. Varhaiskasvatuksessa voidaan tukea lasta lasten välisissä suhteissa sekä antaa niistä tietoa vanhemmille, kun taas kotona vanhemmat käyvät lapsen kanssa keskusteluita siitä, miten kavereiden kanssa yhdessä kannattaa toimia. Koulumaailmassa lapset tarvitsevat edelleen tukea sosiaalisissa taidoissaan, mutta toisaalta joutuvat jo itsenäisemmin toimimaan sosiaalisissa tilanteissa. Siksi varhaiskasvatuksella on iso rooli lasten sosiaalisten taitojen vahvistamisessa ennen koulun aloitusta (Haapasalo ym. 2020, 23.)

Kouluikäistä lasta ajatellen kouluyhteisö on keskeinen sosiaalinen kehitysympäristö, jossa hän viettää ison osan arkipäivästään. Hyväksytyksi tuleminen ja yhteisöön kuuluminen ovat jokaisen lapsen ja nuoren keskeisiä tarpeita, joihin vastaamisessa koululla on erityinen tehtävänsä. Toimintakulttuurin kautta aikuisten arvot ja asenteet sekä vuorovaikutuksen mallit siirtyvät oppilaille. Se, että koulussa työyhteisön vuorovaikutukseen kiinnitetään huomiota ja yhteisössä toimitaan toisia kunnioittaen, välittyy myös oppilaiden käyttäytymiselle. Ilmapiiiri, jossa hyvinvointia pidetään tärkeänä ja jokaisen vastuuta sen hyvän ilmapiirin rakentamisessa, ehkäisee myös muita kiusaamiseen läheisesti liittyviä ei-toivottuja ilmiöitä. Oppilaiden osallisuus on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria, siksi opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että heillä on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja sen kehittämiseen sekä ilmaista omia mielipiteitänsä. Oppilaiden osallisuutta yhteisöllisessä työssä ei voi korostaa liikaa. Kiusaaminen liittyy opiskelijoiden keskuudessa vallitseviin sosiaalisiin normeihin ja rooleihin, joista koulun aikuiset eivät välttämättä ole edes tietoisia. Roolit syntyvät koulussa lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja muiden ryhmän jäsenten odotukset vaikuttavat roolien muotoutumiseen. Normit taas vaikuttavat siihen, millaista käyttäytymistä koulussa ja oppilaiden keskuudessa pidetään hyväksyttävänä. Ne ovat odotuksia tai sääntöjä siitä, miten ryhmässä pitää elää ja olla (Laitinen ym. 2020, 31.)

Koulun toiminnan ensisijainen tavoite lasten ja nuorten osalta on hyvän kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen ja turvaaminen. Tässäkin ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat tärkeässä roolissa. Sen sijaan, että keskitytään ongelmiin, keskittyä lasten hyvinvoinnin tukemiseen. Kouluissa keskeisessä asemassa tulisi olla oppiminen ja opettaminen, eivätkä oppimisvaikeudet. Mielenterveyden osalta hyvinvointia aletaan valitettavasti pohtia vasta, kun siinä on jo syntynyt ongelma. Koulujen hyvinvointitehtävä ei kuitenkaan eroa opetustehtävästä suuresti, sillä myös psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä asioita voi ja pitää opettaa lapsille ja nuorille. Itsensä ja toisten kanssa toimeen tuleminen on myös sellainen taito, jota voi koulussa oppia ja opettaa (Ahtola 2016, 16–18.)

Kouluissa työskentelevien aikuisten tulee yhdessä oppilaiden kanssa rakentaa turvallinen ilmapiiriin kouluun, jossa on aikaa ja mahdollisuuksia vuorovaikutukselle ja ryhmäytymiselle. On tärkeää luoda monenlaisia mahdollisuuksia tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelulle ja niiden kehittymiselle (Sutela 2022, 18.)

Opetussuunnitelman perusteissa korostetaan tietoista ja suunnitelmallista koulun toimintakulttuurin kehittämistä. Kiusaamisen vastaisessa työssä tavoitteena on luoda kouluun vertaissuhteita tukeva ja vuorovaikutuksen ongelmia ehkäisevä toimintakulttuuri, jossa minäkäänlainen toista loukkaava käytös ei ole hyväksyttyä. Myös huoltajilla tulee olla mahdollisuus olla mukana koulutyössä ja sen kehittämisessä. Huoltajien tutustuminen opettajaan, toisiin vanhempiin ja oppilaisiin tekee luokasta yhteisön, joka yhdessä ehkäisee ryhmän ulkopuolelle jäämistä ja kiusaamista. Huoltajien näkyminen koulun arjessa viestii lapsille, että koulu ja huoltajat toimivat yhdessä, jolloin kiusaamisen vastainen työ tehostuu. Huoltaja voi kannustaa kaikkien huomioimiseen ja kaverisuhteiden muodostamiseen myös yksinäisten lasten kanssa. (Laitinen K. ym. 2020, 30–31.)

Koulumaailmassa ollaan tietoisia temperamentin vaikutuksesta oppilaiden käytökseen koulun arjessa. Temperamenttipiirteillä saatetaan myös selittää oppilaan huonoa tai epäsosiaalista käytöstä. Sillä on eroa, kuinka herkästi eri ihmiset reagoivat eri tilanteissa; vaikkapa herkästi kiihtyvä oppilas ei mahda tunteelleen mitään, mutta hän pystyy itse päättämään, mitä kiihdyttyään tekee. Koulumaailmassa puhutaan kuitenkin harvemmin siitä, miten temperamentti vaikuttaa eri oppilaiden kokemuksiin. Temperamentti vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten oppilas kokee saamansa palautteen ja kritiikin. Yhteistä kaikille ihmisille on kuitenkin se, että jokainen meistä ottaa mieluummin vastaan kiitosta kuin moitteita. Keskittyminen siihen, että huomioidaan hyvä käytös ja palkitaan hyvästä käytöksestä tuottaa tulosta (Ahtola 2016, 68.) Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on tärkeää, että hän oppii luottamaan omaan arvoonsa. Hän tarvitsee siksi paljon kokemuksia siitä, että häntä arvostetaan

omana itsenään. Hyvän kasvun kannalta on olennaista myös se, että lapsi oppii arvostamaan ja kunnioittamaan toista ihmistä (Mattila 2011, 91.)

Koulut voivat siis vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Esiopetuksen perusteissa esiopetuksen toimintakulttuurissa painotetaan yhteistyötä, yhteistä vastuunottoa ja osallisuutta. Henkilöstön tehtävä on varmistaa, että kaikki lapset saavat ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään ja että lasten ideoita ja aloitteita otetaan huomioon toiminnassa. Lasten tekemiä päätöksiä ja toimintaa arvioidaan yhdessä ja samalla lapsia ohjataan vähitellen kantamaan yhdessä vastuuta. Näin lapsille syntyy kokemuksia osallisuudesta ja toimijuudesta. Avointa vuorovaikutusta tuetaan lasten kesken, lasten ja henkilöstön välillä sekä aikuisten keskuudessa. Keskinäinen kunnioitus, huolenpito ja välittämisen asenne toisia ja ympäristöä kohtaan. Esiopetuksen toimintakulttuuri tukee avointa vuorovaikutusta lasten kesken, lasten ja henkilöstön välillä sekä aikuisten keskuudessa. Keskinäinen kunnioitus, huolenpito ja välittämisen asenne toisia ja ympäristöä kohtaan tulisi näkyä esiopetuksen toiminnassa (Oph 2014).

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa niin varhaiskasvatuksen kuin koulun toimintaa. Hyvä yhteistyö vanhempien kanssa tukee paitsi lapsen kasvua ja kehitystä, myös lapsen oppimista. Yhteistyö tukee toisaalta vanhempien kasvatustehtävää kotona ja toisaalta auttaa kasvatus- ja opetusalan ammattilaisia heidän työssään. Kun vanhemmat luottavat ja arvostavat varhaiskasvatuksen ja koulun ammattilaisten tekemään työhön, se heijastuu suoraan lapsiin. Tällä on vaikutusta lasten asenteisiin, motivaatioon sekä omaan yhteisöön kiinnittymiseen. Useimmille vanhemmille oman lapsen kaverisuhteet varhaiskasvatuksessa tai koulussa ovat tärkeä asia. Vanhemmat saattavat myös olla huolissaan siitä, saako lapsi ryhmässä tai luokassa kavereita tai tuleeko lapsi kiusatuksi. Vanhempien omat kokemukset lapsuudestaan vaikuttavat voimakkaasti tähän. Yhteistyö vanhempien ja ammattilaisten välillä vaatii ammattilaisilta hyviä vuorovaikutustaitoja; jota saavutetaan hyvä ja toimiva yhteys kasvattajan tai opettajan ja vanhemman välille, yhteistyön eteen on tehtävä tekoja, jotka vahvistavat molemminpuolista luottamusta. Vanhemman kokemus oman lapsen asioissa on tärkeä; se että vanhempi tulee kuulluksi ja kohdatuksi, kun puhutaan hänen lapsensa asioista. Kun yhteistyötä saadaan rakennettua positiiviselle pohjalle, myös vaikeita asioita on helpompi käsitellä (Siimes 2020, 7.)

Törmälehto (2021) on tehnyt tutkimusta lasten tunnetaitojen tunnistamisesta kouluympäristössä. Tunnetaidot ja sosiaalisten taitojen kehittyminen ja sosiaalisten taitojen tukeminen liittyvät olennaisesti toisiinsa. Lapsella on tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi ja jotta tämän lapsen kokemus olisi mahdollinen, tulee lasten tilanteet tunnistaa myös lapsen oman tunnekokemuksen ulkopuolella sekä hyvin että pahoinvoinnin osalta. Vanhemmat ja opettajat ovat niitä aikuisia, jotka viettävät eniten aikaa lasten kanssa, joten he tietävät ja tuntevat lasten

tilanteen parhaiten. Jos lapsen hätä jää tunnistamatta, hän jää ilman tarvitsemaansa tukea. Koulujen rooli lasten tukemisessa on uusien lakien myötä korostunut. Varhaisen vaiheen sosiaalityö lasten parissa on erityisesti perhetyö sekä koulun sosiaalityö, jota pääasiassa tekevät koulukuraattorit. Kouluikäisten lasten vaikeuksien varhaista tunnistamista odotetaan kuitenkin erityisesti opettajilta, koska he ovat lasten kanssa tekemisissä päivittäin. Opettajien näkemykset lasten tilanteesta ovatkin olennaisen tärkeitä, kun suunnitellaan oikeanlaista tukea lapselle (Törmälehto 2021, 13–14.)

Opettajan työ nykyisessä tilanteessa on yhä monimutkaisempaa; opettajiin kohdistuu paljon vaatimuksia niin perheiden taholta kuin oppilasryhmien taholta. Työ haastaa opettajien jakamista ja ammattitaitoa; haasteet tulevat mm. oppilaslähtöisyyden korostamisesta sekä siitä, että oppilas tulisi kohdata perhekeskeisesti. Luokkakoot voivat olla suuriakin ja oppilaiden oppimisen haasteet isoja. Resurssit voivat olla olemattomat ja sijaisia on vaikea saada. Opettajalta vaaditaan moniammatillisuutta, verkostoitumiskykyä eri ammattilaisten kanssa, jonka lisäksi opettajan on huolehdittava myös omasta ammattitaidostaan ja jaksamisestaan. Työssä tarvitaan vahvaa itseluottamusta ja kykyä ymmärrystä liittyen ihmisen kasvuun ja kehitykseen (Virtanen 2013, 17–18.)

Lisäksi opettajalta vaaditaan työssään vahvaa sensitiivisyyttä. Sensitiivisyys tarkoittaa aikuisen kykyä, herkkyyttä tulkita lapsen viestejä ja vastata oikea-aikaisesti lapsen tarpeisiin. Vaikka vahvin side muodostuu tavallisimmin lapsen ja vanhemman (tai ensisijaisen hoitajan) välille, kiinteitä siteitä voi muodostua useisiin aikuisiin. Käytännön opetustyössä opettajan on kyettävä pedagogisen suunnittelun ohella elämään hetkessä niin, että hänellä on kykyä havainnoida ympäristöä ja lasten aloitteita, mutta myös tarvittaessa luopumaan etukäteen tehdystä suunnitelmasta. Arvovalintojen tekeminen on tärkeää: mikä on kussakin tilanteessa hyvää ja tavoiteltavaa ajatellen yksittäistä lasta tai lapsiryhmää. Aikuisen sensitiivisyyttä tarvitaan lapsen ja aikuisen tai lasten välisessä vuorovaikutuksen ja leikin kannattelussa erityisesti silloin, kun mukana on tuen tarpeessa olevia lapsia (Farrell 2009, 236; Alijoki, Suhonen, Nislin, Kontu & Sajaniemi 2013; Alijoki, Suhonen, Nislin & Sajaniemi 2016; Pihlaja & Neitola 2017.)

Lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen haasteet ja sosiaalisten taitojen puutteellisuus näkyvät niin varhaiskasvatuksen, kun perusopetuksenkin ryhmissä. Opettajan työhön liittyy siis olennaisesti yhteiskunnallinen ulottuvuus ja opettajat voivat vaikuttaa oppilaidensa syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn. Tämä vaatii kuitenkin yhteistyötä koulun muiden aikuisten kanssa tai yhteistyötahojen kanssa. Jotta yhteiskunnan kehittymistä voidaan tukea positiiviseen suuntaan, olisi tärkeää yhdistää opettajien voimavarat ja osaaminen eri sidosryhmien kanssa, kuten paikallisyhteisön ja koulun sidosryhmien kanssa (esim. vanhemmat,

nuorisotyö, seurakunta, eri oppilaitokset). Yhteistyö on tätä päivää ja tämän päivän haasteet asettavat vaatimuksia hyvälle yhteistyölle. Opettajalta odotetaan työskentelyä avoimesti siten, että hän jakaa ammattitaitoaan muiden kasvattajien ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Alkuluokkatoiminta mahdollistaa tämän tavoitteen hyvin, koska tiiviin moniammatillisen työskentelyn turvin osaamista ja ammattitaitoa on helpompi jakaa työyhteisössä (Virtanen 2013, 19–77.)

4. Menetelmiä lasten sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi vertaisryhmässä ja osana alkuluokkatoimintaa

Kun suunnitellaan ryhmälle toimintatapoja, siihen kannattaa valmistautua siihen huolella. Tulee huomioida, kenelle ryhmä on suunnattu, minkälaisia tarpeita lapsilla on, mitä haasteita heidän vuorovaikutuksessaan on muiden vertaisten kanssa; onko ryhmän muilla jäsenillä samantyyppisiä vai erilaisia sosiaalisia vaikeuksia. Näitä voivat olla esimerkiksi sosiaaliset pelot, aggressiivinen tai impulsiivinen käytös. Sopiva sosiaalisten taitojen ryhmän koko on 5–8 osallistujaa. Runkoa suunnitellessa on syytä miettiä, montako tapaamiskertaa järjestetään kullekin ryhmälle ja mitkä ovat tapaamisen teemat sekä millainen rakenne tapaamisilla on. Teemat voivat vaihdella ryhmän tarpeiden mukaan. Ryhmän aloituksessa ja ryhmäytymisvaiheessa huomioidaan se, että ryhmäläiset voivat jännittää, pelätä tai jopa inhota tutustumisharjoituksia tavanomaista enemmän. Ryhmän tutustumisessa kannattaa mennä siis vain vähän lasten mukavuusalueen ulkopuolelle. Alussa on tärkeää ryhmän omat säännöt ja tietyt tavat, mikä tuo ryhmäläisille tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta. Yhteisen tapaamiskertaan kannattaa panostaa enemmän laatuun kuin määrään eli suunnitella vain muutama toiminnallinen harjoitus samalle tapaamiskerralle (Juusola 2017, 97–99.)

Lapsen tasapainoisen kehityksen tukeminen lähtee siitä, että tunnistetaan persoonalliset vahvuudet ja alueet, joissa lapsi tarvitsee erityistä tukea. Uusia taitoja voi oppia ja harjoittaa, jotta lapset osaavat toimia erilaisissa tilanteissa. Aran tai hiljaisen lapsen toimijuutta opettaja ja kotona vanhempi voivat tukea esimerkiksi kannustajan, kuuntelijan, rohkaisijan ja neuvojan roolissa. Kun keskusteluyhteys on auki sekä vanhempien että opettajien suuntaan, lapsen on helpompi kertoa myös esimerkiksi kiusaamistilanteista. Lapset oppivat sosiaalisen maailman pelisääntöjä keskusteluiden ja esimerkkien avulla. Siksi lasten vertaisryhmässä on hyvä käydä avointa keskustelua muun muassa vertaisten kanssa toimimisesta, toisten huomioimisesta ja kiusaamisesta. Näin me voimme tarjota lapsille mahdollisimman hyvät valmiudet yhdessä toimimiseen (Laaksonen 2014, 64.)

Taide ja leikki ovat luovia menetelmiä, joiden avulla lapset voivat tuoda esiin omia, erilaisia puoliaan. Esimerkiksi draaman ja roolileikkien avulla voidaan harjoitella empatiataitoja sekä käsitellä erilaisia tunteita. Liikkuminen ja toiminnallisuus eri tavoin vievät pienemmän lapsen kokemuksiin ja mahdollistavat eläytymisen lapsen omiin kokemuksiin ja sisäiseen maailmaan. Sadut ja tarinat taas voivat auttaa lasta prosessoimaan elämän kriisejä ja tapahtumia, menetyksiä ja suruja. Lapsi voi sijoittaa tarinan hahmoihin omia pelottavia ajatuksiaan tai tunteitaan, jolloin niistä on helpompi puhua. Satuja ei tarvitse selittää, ne jättävät tilaa lapsen omalle mielikuvitukselle ja tulkinnalle (Ahtola 2016, 140.)

Yhdistämällä taideperustaista työskentelyä kerrontaan voidaan ylittää puhutun ja kirjoitetun kielen rajoituksia ja tuoda näkyviin omalle elämälle tärkeitä merkityksiä monipuolisesti. Kerronnan avulla annetaan itselle ja ympäröivälle maailmalle merkityksiä ja rakennetaan omaa ja yhteisöllistä identiteettiään. Vaikka kertomukset eivät olekaan suoria kuvauksia elämästä tai kertojasta, mutta ne lähtevät kertojan kokemuksista ja elämänpiiristä. Lasten kokonaisvaltaista kerrontaa on pidetty potentiaalisena lähestymistapana, koska se samalla vahvistaa lasten osallisuutta ja heidän kuulluksi tulemistaan (Kivioja & Puroila 2017, 42.)

Luokan tai ryhmän yhteisöllisyyttä voi tukea esimerkiksi valokuvien avulla. Valokuvat kouluvuoden tapahtumista luovat yhteishenkeä. Lasten kotoa tuodut kuvat taas auttavat oppilaita rakentamaan oman elämänsä tarinaa yhdessä muiden oppilaiden kanssa. Koulun arkea voi kuvata ja tehdä yhdessä lasten kanssa näyttelyitä tai yhdistellä niitä eri luovien menetelmien kanssa isommaksi kokonaisuudeksi, projektiksi (Ahtola 2016, 140.)

Aloittaessa sosiaalisten taitojen vertaisryhmän toimintaa, kannattaa tehdä alkuhaastattelu lapsille ja jos mahdollista, haastatella myös lasten huoltajia. Alkuhaastattelussa tulisi selvittää, miten koulupäivät tai hoitopäivät sujuvat arkisten kohtaamisten näkökulmasta, millaiset tilanteet lapsi itse kokee haastaviksi, mitkä asiat tai tilanteet taas sujuvat hyvin? Mitä tukea lapsi saa koulussa tai varhaiskasvatuksessa? Miten ongelmia on pyritty ratkaisemaan tähän mennessä? Sosiaalisten taitojen harjoittelua voidaan toteuttaa ryhmässä pelien, leikkien tai elämyspedagogiikan avulla, aina toiminnallisilla keinoilla. Tavoitteena on lisätä lasten omaa ymmärrystä erilaisista sosiaalisista tilanteista ja auttaa lasta luomaan omia selviytymisstrategioita hänelle haastaviin tilanteisiin (Juusola 2017, 100.)

Ryhmätoimintaa suunniteltaessa tavoitteet lähtevät lapsista ja lapsiryhmän tarpeista; huomioidaan lasten mielenkiinnon kohteet, heidän tuen tarpeensa ja muut mahdolliset erityispiirteet. Lasten ikä ja sukupuoli vaikuttavat myös siihen, millainen ryhmän toiminnasta ja sen tavoitteista muodostuu. Jos tavoitteena on vähentää lasten välisiä riitoja ja puuttua kiusaamiseen, on huomio kiinnitettävä lasten välisiin suhteisiin, tuettava lasten ystäväystymistä, ryhmän ryhmäytymistä ja me hengen luomista. Ryhmässä kasvattajalta vaaditaan sensitiivisyyttä ja läsnäoloa, kykyä tehdä havaintoja lapsista ja muuttaa tai vaihtaa tarvittaessa toimintaa sopivanlaiseksi. Lapset oppivat leikkien kautta. Oppiminen on kokonaisvaltaista, vuorovaikutuksellista ja toiminnallista. Lapsen henkilökohtaisella kiinnostuksella ja myönteisellä asenteella on tärkeä merkitys uuden oppimiselle, myös sosiaalisten taitojen opettamisessa. Leikissä luova ajattelu ja ongelmien ratkaisutaidot kehittyvät, leikeissä lapsi oppii myös pitkäjänteisyyttä, keskittymistä ja sinnikkyyttä. Kun leikki tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa, oppimista tapahtuu lisäksi vuorovaikutuksen, itseilmaisun sekä neuvottelemisen taitoja (Järvinen & Mikkola 2015, 40–48.)

5 Menetelmälliset lähtökohdat

5.1 Tutkimuksellinen kehittäminen

Kehittämistoiminnan tavoite tulisi perustella mahdollisimman konkreettisesti. Käytännössä kehittäminen joudutaan usein rajaamaan vain yhteen tai kahteen tavoitteeseen, vaikka konkreettisia tavoitteita voitaisiinkin määritellä useita. Perusteluissa pyritäänkin ottamaan kantaa siihen, miksi monien asioiden ja kysymysten joukosta juuri tämä tai tuo seikka vaatii erityisiä kehittämistoimenpiteitä. Kehittämistoiminnan perusteluissa pyritään vastaamaan kysymyksiin: kuinka tavoitteeseen vastataan? Mitä tehdään? Kehittäminen on käytännönläheistä toimintaa, jolla tavoitellaan jonkin selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamista. Kehittämistoiminnan kohde, laajuus, organisointitapa ja lähtökohta voivat vaihdella huomattavasti (Toikko & Rantanen 2009, 57.)

Tutkimuksen ja kehittämistoiminnan yhteistyöstä käytetään käsitettä tutkimuksellinen kehittäminen. Kehittämistoiminta lähtee liikkeelle idean keksimisestä ja toisaalta sen levittämisestä. Kokeileva kehittämistoiminta on uuden asian keksimistä, innovointia, kun taas Jo hyväksi havaitun toimintatavan levittäminen on diffuusiotia. Voidaan siis käyttää käsitettä kehittävä tutkimus, silloin kun tietoa tuotetaan käytännön kehittämisprosessin yhteydessä, mutta tiedon lähtökohtana on tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Käytännön työstä nousevat kysymykset ja ongelmat ohjaavat tiedonkeruuta. Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan pääpaino on kehittämistoiminnassa, jonka tavoitteena ei ole ainoastaan käytännön työstä nousseiden ongelmien ratkaisu vaan niiden kuvaaminen ja esille tuominen yleiseen keskusteluun. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta etenee sykleissä ja se pyrkii konkreettiseen muutokseen sekä perustellun tiedon tuottamiseen. (Toikko & Rantanen 2009, 14–23.)

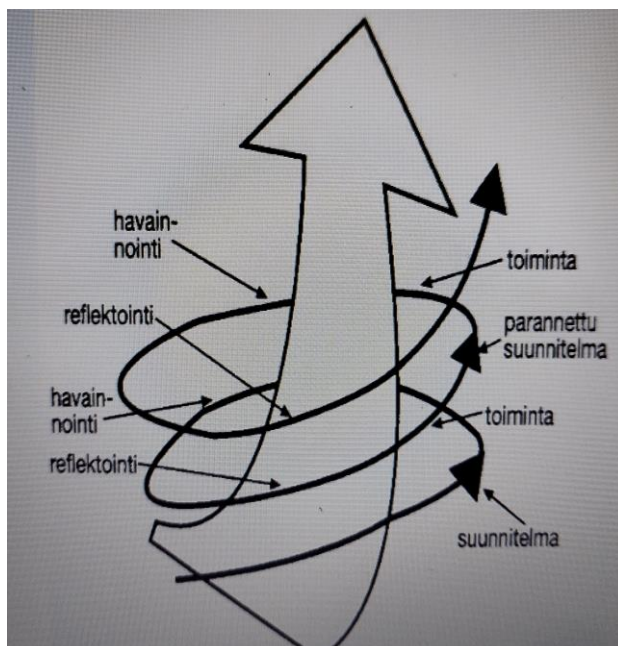
5.2 Lähestymistapana toimintatutkimus

Toimintatutkimus on lähestymistapa, jossa yhdistetään käytännön kehittämistyö ja tutkimus. Toimintatutkimuksessa tavoitellaan tietoa siitä, miten asiat voidaan tehdä paremmin ja sellaista tietoa, jota voidaan käyttää käytännön työn kehittämiseksi. Tutkija ei ole toimintatutkimuksessa ulkopuolinen, vaan aktiivinen osallistuja. Toiminnalla tarkoitetaan siis ihmisten toimintaa toisten ihmisten kanssa, sosiaalista toimintaa. Toimintatutkimuksessa teoriaa ja käytäntöä tarkastellaan saman asian eri puolina; toimintatutkimus lähtee ajatuksesta, että teoria on sisällä käytännössä ja päinvastoin. Toimintatutkimuksen yksi tarkoitus on nostaa esille toimintaan liittyvä hiljainen tieto tietoisuuteen ja esille (Valli 2018, 215–216.)

Siinä missä tutkimusta ohjaa teoreettinen intressi eli halutaan saada selville, miten asiat ovat, toimintatutkimusta ohjaa käytännöllisyys eli halutaan selvittää, kuinka tehdä asiat

paremmin. Toimintatutkimuksen tavoitteena on löytää tietoa, joka auttaa kehittämään uusia käytänteitä. Siinä tehdään tutkimusta toiminnan sisällä, toiminnan kehittämistä varten. Teoria ja käytäntö nähdään saman asian eri puolina. Toimintatutkimuksen tarkoituksena on nostaa hiljainen tieto tietoisuuteen ja keskustelun kohteeksi. Toimintatutkimuksen ytimessä on tutkimuskysymys tai ongelma. Muotoillaan kysymys, johon tutkimuksen avulla pyritään löytämään vastaus. Tutkimuskysymyksen avulla tutkimus kohdistuu tiettyyn rajattuun teemaan. Tutkimuskysymyksen muotoilu aloitetaan tutkimuksen tehtävän määrittelystä, koska toimintatutkimuksessa haetaan käytäntöön soveltuvaa ja käytännössä hyödynnettävää tietoa uusien käytänteiden kehittämiseksi. Käytännön toimijat yhdessä pohtivat ja kehittävät työtään, erilaisia vaihtoehtoja ongelmien ratkaisemiseksi sekä ratkaisuja tavoitteiden saavuttamiseksi ja samalla tuottavat toiminnasta uutta tietoa eli teorioita, joiden pätevyyttä arvioidaan kokeilemalla käytännössä sekä rinnastamalla aiempaan tietoon (Valli 2018, 216-228.)

Toimintatutkimuksella tavoitellaan muutosta ihmisten toiminnassa. Tutkija on itse mukana toiminnassa juuri toteuttaakseen muutosprosessia. Toimintatutkimus sisältää seuraavat syklit: toiminnan kehittäminen eli muutos, yhteistoiminta, tutkimus ja tutkijan mukanaolo (Kananen 2017, 17.)

Kuva1. Toimintatutkimuksen perusmalli (Heikkinen ja Jyrkämä 1999).

5.3. Tutkimus ja kehittämismenetelmät

Teemahaastattelut

Haastattelujen avulla saadaan tietoa kehittämistyön kohteesta. Haastattelut auttavat tutkijaa ymmärtämään ilmiötä ja ilmiön parissa toimivia ihmisiä. Haastattelujen aikana on tavoitteena luoda luottamuksellinen suhde tutkittaviin ja samalla pyrkimyksenä on sitouttaa heitä varsinaiseen muutosprosessiin, johon toimintatutkimuksella pyritään. Haastattelun muotoja ovat strukturoimaton haastattelu (avoin haastattelu sekä teemahaastattelu, joustavat haastattelun muodot sisällön ja järjestyksen suhteen), puolistrukturoitu haastattelu sekä strukturoitu haastattelu (kysely, sisältää tiukan kysymysjärjestyksen, samat kysymykset ja saman haastatteluprosessin kaikille). Teemahaastattelu koostuu teemoista eli keskustelun aiheista. Teemat tutkija saa ilmiöstä, jota tutkii ja josta hänellä tulee olla ennakkokäsitys. Teemahaastattelua varten laaditaan haastattelusuunnitelma ja teemahaastattelurunko. Haastattelu voidaan toteuttaa hyödyntäen internetiä tai puhelimitse. Verkkohaastattelun etuna on ajan säästäminen, koska siirtymisiin ei mene aikaa eikä myöskään synny matkakuluja. Internet mahdollistaa myös haastattelun taltiointiin (Kananen 2017, 4952.)

Teemahaastattelussa edetään keskeisten ja etukäteen valittujen teemojen mukaisesti sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa ja siinä ihmisten tulkinnoilla asioista on suuri merkitys ja niitä myös korostetaan. Tutkija itse päättää, esittääkö hän kaikille haastateltaville samat kysymykset tietyssä, samassa järjestyksessä sekä pitääkö sananmuotojen olla joka haastattelussa samat. Vaihteluväli teemahaastattelussa on avoimen haastattelun tyyppisestä strukturoidusti etenevään haastatteluun. Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaan, joten kysymykset haastattelua varten tulee valita huolella. Periaatteessa etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Teemahaastatteluksi kutsuttu tutkimushaastattelutapa on toimiva menetelmä kerätä laadullista aineistoa. Haastattelu on keskustelumuotoinen ja sillä pyritään selvittämään haastateltavilta tutkimuksen aihepiiriin kuuluvat asiat. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet on etukäteen määrätty. Teemahaastattelussa ei ole kysymysten tarkkaa muotoilua ja järjestystä, vaan haastattelijalla on lista käsiteltävistä asioista, mutta ei välttämättä valmiita kysymyksiä. Haastattelun aikana käydään läpi etukäteen päätetyt teema-alueet, mutta näiden järjestys sekä laajuus voivat vaihdella eri haastatteluissa (Valli 2018, 27–30.)

Tavoitteena on löytää ne henkilöt itse haastatteluun, joilla on haluttua tietoa tai kokemusta tutkittavasta aiheesta. Se, montako haastattelua tulee tehdä, riippuu tutkimusaiheen, sen

laajuuden ja käytettävän analyysimenetelmän mukaan. Haastattelun aiheesta riippuu se, onko haastatteluteemoja tarpeen antaa etukäteen luettavaksi haastateltaville henkilöille. Etukäteen kerrottu voi olla lyhennetty versio aiheesta kuin varsinaiset haastatteluteemat. Haastattelujen mahdollisesta tallentamisesta sovitaan etukäteen. Mikäli lupaa haastattelun tallentamiseen ei haastateltavalta saada, voi harkita, kannattaako haastattelu jättää kokonaan tekemättä. Haastattelun teemojen valitseminen ja muodostaminen ovat olennainen tekijä siinä, mitä millaista aineistoa haastatteluilla voidaan saada. On huomioitava, että kaikki teemat eivät välttämättä kosketa kaikkia haastateltavia, joten haastattelijalla tarvitsee ymmärrystä ja kykyä reagoida haastateltavan kerrontaan. Teemoja haastatteluun voi etsiä kirjallisuudesta ja aiemmista tutkimuksista ja yhdistellä tämän avulla teemoja. Teemat voi johtaa myös suoraan teoriasta. Olennaista on kuitenkin muistaa tutkimusongelma, johon etsitään vastausta (Valli 2018, 30-41.)

Laadullisessa tutkimuksessa vaihtelevat aineiston keruu ja analyysi. Aineistoa analysoidaan ja jälleen kerätään uutta aineistoa analysoitavaksi. Laadullisessa tutkimuksessa ei voida määrittellä etukäteen, paljonko ja mitä tietoa tarvitaan. Laadullisen tutkimuksen vaiheita ovat:

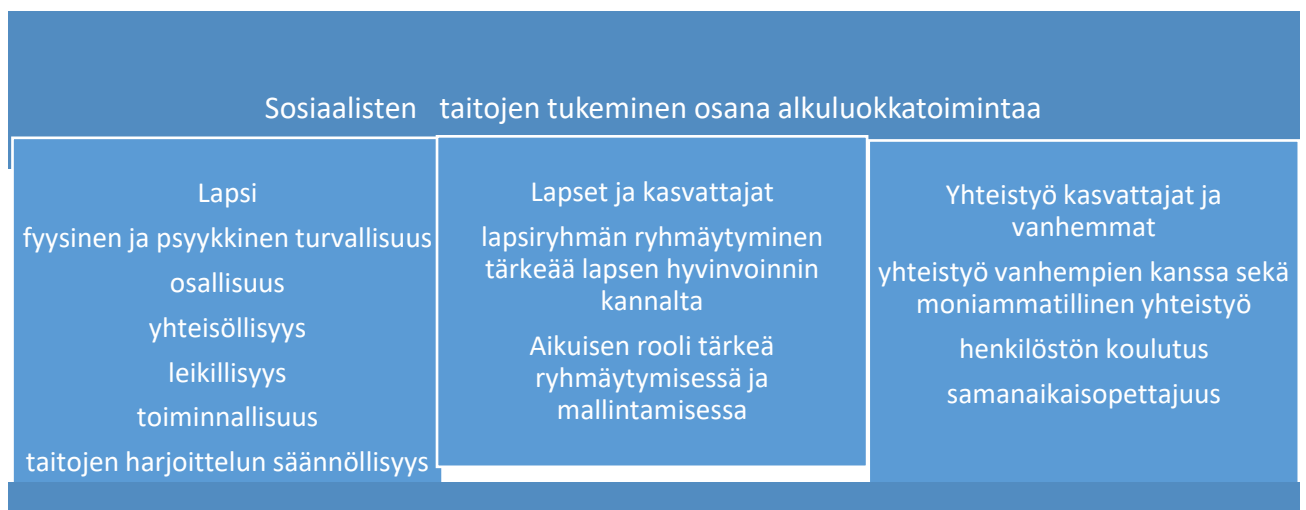
1. Aineistokeruu
2. Aineiston yhteismitallistaminen
3. Aineiston koodaaminen
4. Aineiston luokittelu sekä
5. Uusi aineiston keruu

Aineiston keruu sisältää aineistonkeräämistä eri aineistonkeruumenetelmin. Niitä ovat esimerkiksi teemahaastattelut, haastattelut ja havainnointi. Aineiston yhteismitallistaminen tarkoittaa kerätyn aineiston litterointia. Tähän liittyy esimerkiksi ääninauhojen purkaminen tekstimuotoon. Aineiston koodaaminen tarkoittaa sitä, että tekstiä tarkastellaan tutkimusongelman sekä tutkimuskysymysten näkökulmasta. Aineistosta karsitaan ne tekstikokonaisuudet, jotka liittyvät tutkittavaan aiheeseen. Tekstiä tiivistetään ja sitä jaotellaan niin, että tekstikokonaisuudelle annetaan sisältöä kuvaava koodi. Koodi kertoo asiasisällön. Seuraavassa vaiheessa aineistoa luokitellaan ja jaetaan koodien mukaan omiin ryhmiinsä. Viimeisessä vaiheessa eli uudessa aineistonkeruun vaiheessa aineistoa täydennetään analyysillä tai etsitään lisää aineistoa tai syvennetään sitä (Kananen 2017, 131-133.)

Aineiston litteroinnilla tarkoitetaan erilaisten tallenteiden, esimerkiksi haastattelujen, tallentamista tekstimuotoon. Teemahaastattelu tulee kirjata tekstimuotoiseksi mahdollisimman tarkasti. Litterointi sisältää eri tasoja, joita ovat sanatarkka litterointi, yleiskielinen litterointi ja propositiotason litterointi. Sanatarkka litterointi on tarkinta litteroinnin tasoa, jossa jopa

äänenpainot tai äännähdykset kirjataan ylös. Litterointivaiheen jälkeen aineisto koodataan. Varsinaista analyysia koodaus ei vielä ole, vaan analyysia päästään tekemään vasta koodauksen avulla. Koodaus on ikään kuin kehikko, joka aineiston päälle laskettaessa mahdollistaa aineiston sisälle näkemisen (Kananen 2017, 136–137.)

Laadullisia aineistoja lähestytään kehittämistoiminnan kysymyksenasettelun näkökulmasta. Tällöin ei ole tarkoituksenmukaista analysoida kaikkea mahdollista aineistoihin sisältyvää tietoa, vaan kehittämisaineistojen analyysit ovat kapeampia ja pinnallisempia kuin perinteiset tutkimusanalyysit. Kehittämistoiminnassa luokittelu tarkoittaa aineiston jäsentelyä tiettyihin loogisiin kokonaisuuksiin, teemoihin. Luokittelu aloitetaan tutkimalla, mitkä ovat perusteemat, jotka aineistossa toistuvat. Tämän karkean analyysin pohjalta muodostetaan alustavat teemat, jotka nousevat aineistosta. Seuraavassa vaiheessa tarkastellaan kutakin teemaa erikseen, jolloin aineisto voidaan vielä jäsentää mahdollisiin alateemoihin. Tällä tavalla edeten aineisto muodostuu yhä jäsentyneemmäksi ja tarkemmaksi (Toikko & Rantanen 2009, 140–141.)

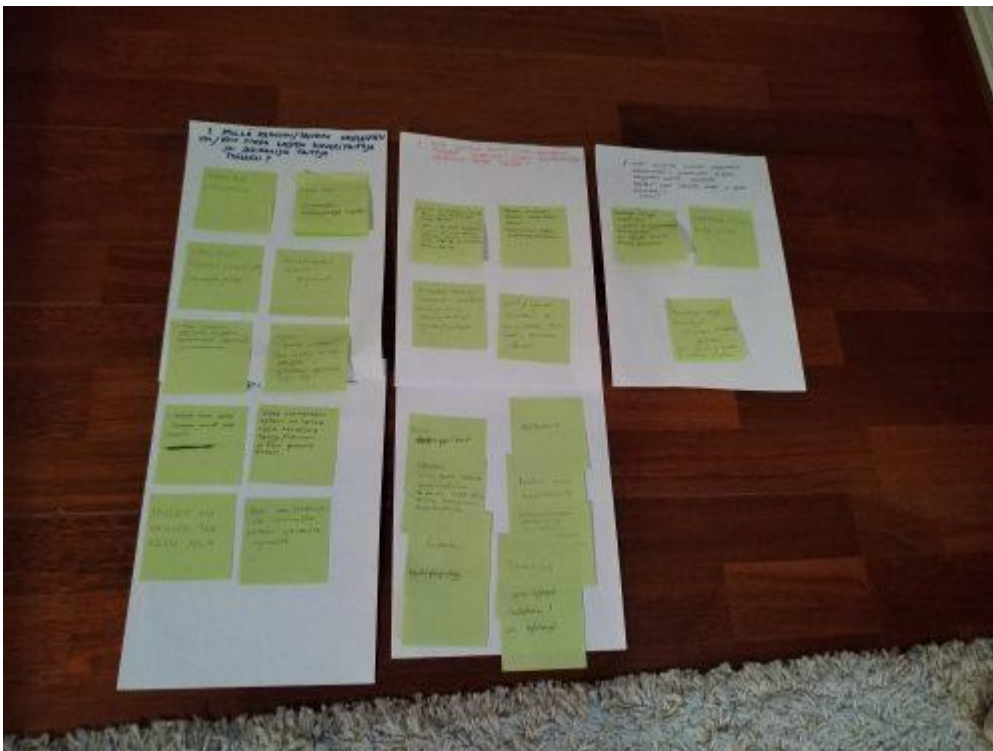

Kuva 2. Teemoittelu. Esimerkki haastatteluissa nousevista teemoista.

Työpaja

Työpajan ideana on ammatillisen osaamisen yhdistäminen ja osaamisen jakaminen muille työyhteisön jäsenille. Työn kehittämisessä ideointi on tärkeää, koska uusiin ja muuttuviin haasteisiin tulee reagoida luomalla ja kehittelemällä uusia toimintatapoja. Työpajassa voidaan myös tehokkaasti jakaa omaa osaamista ja ajatuksia, kuin yksittäiset koulutuspäivät, joihin osallistuu vain osa henkilöstöstä. Työpajassa käytettiin luovan ongelmanratkaisun prosessia. Sen avulla voidaan uudelleen määritellä haasteita, saavuttaa uuden tyyppisiä ajatusmalleja ja saattaa myös uudet ideat toiminnan tasolle. Luovan ongelmanratkaisun

prosessi etenee selkeyttämisestä (haaste, toive tai tavoite), tiedon keräämisen, ongelman kiteyttämisen, ideoiden tuottamisen, ratkaisujen syventämisen kautta toimenpiteiden suunnitteluun. Nämä vaiheet sisältävät käytännössä työpajan aloittamisen (lähtee turvallisen ilmapiirin luomisesta, jotta kaikki uskaltavat osallistumaan), sen jälkeen selkeytetään osallistujille, mihin keskitytään tässä työpajassa ja kartoitetaan kysymykset, joihin halutaan vastata. Varsinaiseen ydinongelmaan valitaan kysymys, johon tarvitaan ideoita työpajaan osallistuvilta ammattilaisilta. Ratkaisujen suunnitteluvaiheessa voidaan vapaasti ideoida ja annetaan mielikuvitukselle tilaa, tässä vaiheessa ei tarvitse välittää esimerkiksi todellisista realiteeteista ja resursseista. Tässä vaiheessa myös lähdetään jalostamaan ideoista ratkaisumalleja sekä analysoidaan tehtyjä ratkaisuja verrattuna alkuperäiseen kysymykseen. Toiminnan valmistelun vaiheessa pohditaan, kuinka käytännön tasolla uusi tai uudet ratkaisumallit saataisiin käyttöön. Lisäksi tarvitaan pohdintaa myös siitä, mitä vastoinkäymisiä ja vastustusta uusi toimintatapa, tässä tapauksessa lasten sosiaalisten taitojen harjoitteluryhmä alkuopetuksessa, voisi aiheuttaa, eli kartoitetaan myös haasteet. Työpaja päätetään arviointiin, arvioidaan tavoitteiden sekä odotusten toteutumista sekä pohditaan jatkotyökentelyn toteutusta (Kantojärvi 2012, 10–30.)

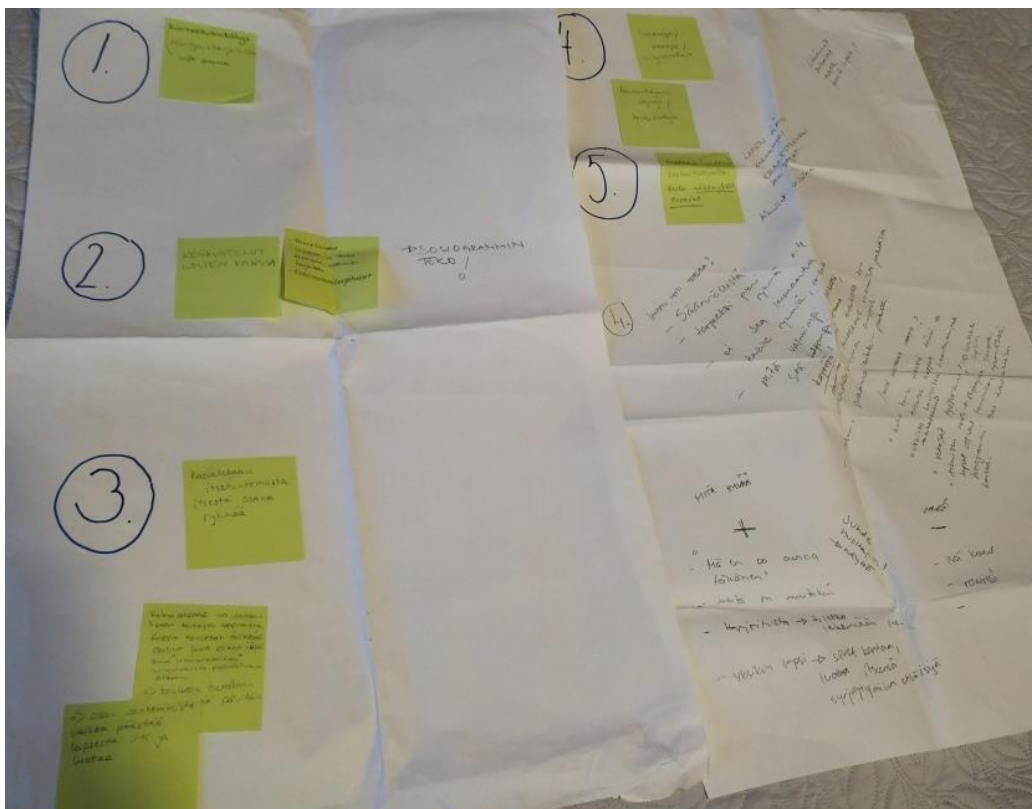

Kuva 3. Kiertävien ideoiden tuotoksia työpajan aikana

Työpajan vetäjä eli Fasilitaattori ei itse osallistu varsinaiseen työpajan tuotokseen, vaan keskittyy vain itse työpajan prosessiin. Hän ei ideoi eikä myöskään valikoi ideoita työpajan tuotoksista, vaan hänen roolinsa on mahdollistaa työpajaan osallistujien osaamisen

jakamisen. Fasilitaattorin ei päättä, milloin työpajassa ideoita on kerätty riittävästi ja miten ideat kuuluvat ryhmätellä. Tämä voi olla haastava tehtävä, koska fasilitaattori on yleensä myös itse mukana työntekijänä organisaatiossa, kuten tässäkin tapauksessa. Työpajaa ennen on syytä avata osallistujille työpajan tarkoitusta ja mitä työpajalla tavoitellaan. Fasilitaattorin tulee suhtautua tasapuolisesti työpajaan osallistuviin ja neutraalisti työpajan tuotoksiin. Fasilitaattorin pitää osata kuunnella ja hänen tulee myös aktivoida kaikkia työpajaan osallistuvia, sekä ohjeistaa ja tarvittaessa perustella, miksi työpajassa käsitellään mitään asiaa ja milläkin keinoin. Fasilitaattori huolehtii myös kirjaamisesta työpajan aikana sekä suunnittelee työpajan kulun siten, että pysytään aikataulussa. Työpajan onnistumiseen vaikuttaa se, että kohderyhmä on oikea eli osallistujat ovat juuri niitä, joilla on tietoaja osaaamista aiheeseen liittyen. Järjestämäni työpajaan osallistui moniammatillinen tiimi eli työyhteisöni ammattilaisia; lastenhoitajia, varhaiskasvatuksen opettaja sekä luokanopettajia. Työyhteisöni on pieni, koko koulumme kasvatus ja opetusvastuullista henkilökuntaa on yhteensä 8. Työpajaan osallistuivat luokanopettajista vain alkuluokan opettajat (1. ja 2. luokat), koska opinnäytetyöni koskee nimenomaan alkuopetuksen oppilaita. Jotta työpaja onnistuisi ja osallistujat saadaan mukaan ideointiin, täytyy heille selkiyttää työpajan tarkoitus. Lisäksi alussa käydään läpi työpajan kesto ja mitä työpaja sisältää. Osallistujien tulee tietää, mihin tällä työpajalla pyritään (mitä muutosta tavoitellaan) ja onko työpajan tuotoksilla merkitystä muutoksen mahdollistamiseksi (Kantojärvi 2012, 36–44.)

”Kiertävät ideat” on ryhmätyömenetelmä, jossa jokainen osallistuja kirjoittaa omia ideoitaan paperille. Papereita kierrätetään piirissä ja jatketaan ideoita eteenpäin siitä, mihin edellinen on jäänyt. Koska ihmiset ovat persooniltaan erilaisia, myös luovuus ja innovointi näyttävät erilaisena eri ihmisten välillä. Osa ihmisistä ideoi parhaiten, kun saa sanoa ajatuksensa ääneen ja jotkut taas tarvitsevat omaa rauhaa ja hiljaisuutta ideointiin. Ideointityöpajoissa tulee huomioida nämä taipumukset. ”Kiertävät ideat” (Brainwriting) on muunnos aivoriihestä. Jokainen osallistuja kirjaa ideoitaan paperille (A4) ja papereita kierrätetään pienryhmissä, tai kuten tässä työpajassa, kaikki yhdessä. Jokainen osallistuja lisää paperille omia ideoitaan ja kehittää paperilla jo valmiina olevia ideoita eteenpäin (Kantojärvi 2012, 147.)

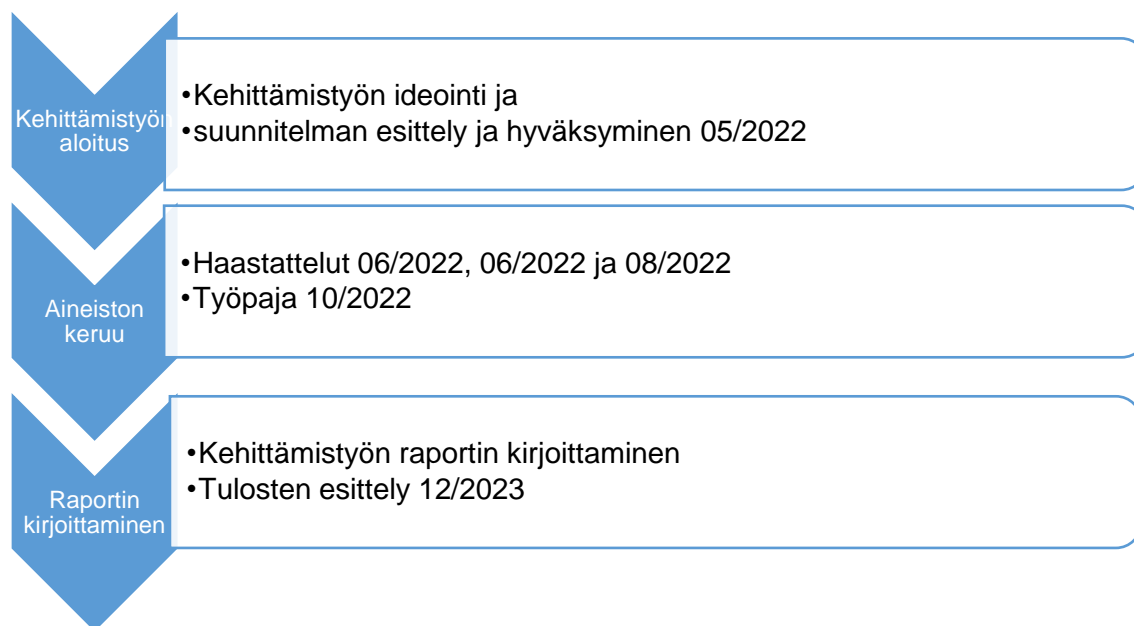

Kuva 4: esimerkki, miten siirrytään kiertävien ideoiden jälkeen ideoiden valintaan.

Keskustelu: tilanne, jossa tiimillä 6–10 kysymystä samaan aiheeseen liittyen. Aloitetaan suoraan ideoinnin päätteeksi ryhmäkeskustelu ideoinnin aiheesta ja poimitaan parhaat ideat papereista yhdessä sitä mukaa, kun keskustelu sivuaa niitä. Keskustelu dokumentoidaan keskustelun aikana fläpille tai isolle paperille. Samalla voidaan vielä yhdessä jalostaa ideoita ja yhdistellä pienet ideat suuremmiksi kokonaisuuksiksi (Kantojärvi 2012, 151.)

6. Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutus

6.1. Aikataulu ja kulku

Kuva 6. Kehittämistyön aikataulu ja toteutus.

6.2. Kehittämistyön aineiston keruu

Kehittämistyön aineistoa kerättiin kolmen teemahaastattelujen ja työpajan avulla. Haastattelut tehtiin toukokuussa 2022, kesäkuussa 2022 ja elokuussa 2022. Haastatteluihin osallistui kolme Hollolan kunnassa työskentelevää opettajaa, joista yksi oli siirtynyt hiljattain varhaiskasvatuksen esihenkilön tehtäviin. Kaikki haastateltavat henkilöt työskentelivät alkuluokkien parissa jollain tavalla tai olivat aiemmin työskennelleet.

Haastateltavat valikoituivat siten, että kehittämistyötä varten etsittiin henkilöitä, joilla on vankka kokemus Hollolan alkuluokkatoiminnasta ja työstä alkuluokkaikäisten ja/ tai sitä nuorempien lasten parissa. Luvat haastatteluihin kysyttiin sähköpostitse tai Wilma-viestin kautta, jonka yhteydessä kehittämistyötä ja sen tarkoitusta avattiin lyhyesti. Kun haastateltavat olivat antaneet luvan haastatteluun, haastattelukysymykset lähetettiin heille tutustuttavaksi hyvissä ajoin ennen haastattelua. Yhden haastateltavan kohdalla kehittämistyöstä ja sen lähtökohdista myös keskusteltiin etukäteen. Yhtä haastattelua jouduttiin siirtämään hiukan aikatauluongelmien vuoksi.

Haastatteluista yksi tehtiin perinteisesti haastatteleamalla kasvokkain toukokuussa 2022 ja teemahaastattelu kirjattiin haastattelun edetessä. Haastattelun jälkeen se kirjoitettiin puhtaaksi eli litteroitiin. Kaksi seuraavaa haastattelua tehtiin Teams-sovelluksen avulla

kesäkuussa 2022 ja elokuussa 2022 ja haastattelut tallennettiin. Kutakin haastattelua varten varattiin aikaa tunti ja tuossa aikataulussa pysyttiin. Teamsiin tallennetut haastattelut purettiin ja litteroitiin Wordille haastattelujen jälkeen. Tallennettujen haastattelujen purkaminen vei useita tunteja aikaa, koska ne litteroitiin sanatarkasti. Ensimmäisen haastattelun kohdalla, joka kirjattiin haastattelun kuluessa, kirjaaminen ei ollut niin sanatarkkaa, vaan haastattelu kirjattiin kokonaisiin lausein, jättämällä täytesanat pois.

Työpaja toteutettiin syksyllä 2022 yhdessä alkuluokkatiiminä. Työpajaan osallistui koulun kahden alkuluokan henkilökunta eli luokanopettajat, varhaiskasvatuksen opettaja sekä lastenhoitajat. Työpaja toteutettiin tiimisuunnitteluajalla eli sille oli varattu aikaa tunti. Tässä aikataulussa myös pysyttiin. Työpaja dokumentoitiin työpajan aikana eli työpajassa kirjatut dokumentit syntyivät post it- lapuille kirjatusta ideoista työpajan aikana. Ideoita kerättiin eri teemojen mukaan, jotka liittyvät lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen osana alkuluokkatoimintaa. Työpaja toteutettiin Kiertävien ideoiden menetelmällä.

6.3. Aineiston analysointi

Aineiston analyysin lähtökohtana on nostaa aineistosta esille kiinnostavia, eli tutkimustehtävän kannalta merkittäviä asioita. (Tuomi & Sarajärvi 2018 104–105). Aineiston analyysi voidaan määritellä aineiston tiivistämiseksi ja jalostamiseksi käsitteelliseen tai teoreettiseen muotoon. Tavoitteena on analyysin avulla päästä aineiston sisälle, selittää ja avata sitä tarkemmin. Tavoitteena on lisätä aineiston informaatioarvoa. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään perinteisesti koodausta, teemoittelua ja tyypittelyä analyysin tekemisessä. Teemahaastattelujen ja työpajan aineistoa analysoitiin teemoittelun avulla. Teemoittelussa aineistosta poimitaan aineistosta olennaiset teemat. Teemoittelu on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä ja sitä voidaan pitää yhtenä sisällönanalyysin muotona. Aineiston analyysi on monivaiheinen prosessi. Siihen sisältyy aineiston keruu, aineistoon tutustuminen ja tekstin litterointi ja litteroidun tekstin koodaus ja teemoittelu. Kun aineisto on tutkittavassa muodossa, tutkija pääsee analysoimaan valitsemansa menetelmän avulla kerättyä aineistoa. Analyysi vaatii tutkijalta aineiston lukemista, katsomista, kuuntelemista; aineisto ei itsessään nosta mitään, vaan tutkijan tehtävänä on löytää siitä keskeiset asiat tutkimuksen tutkimusongelmaa silmällä pitäen (Gunther & Hasanen & Juhila 2021.)

Haastatteluaineisto kirjoitettiin aluksi puhtaaksi eli litteroitiin. Litterointi tapahtui kirjoittamalla haastattelu sanatarkasti word-tiedostoon. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 13 sivua. Kahdesta tallennetusta haastattelusta muodostui enemmän aineistoa kuin ensimmäisestä haastattelusta, joka kirjoitettiin haastattelua tehdessä alkuperäiseen muotoon pikikirjoituksella

Haastatteluaineisto koodattiin litteroinnin jälkeen. Koodaminen on aineiston järjestelyä ja ryhmittelyä. Koodaamisessa voidaan käyttää kirjaimia tai numeroita, joiden avulla tutkija järjestee aineistoa. Koodaminen ei ole vielä varsinaista aineiston analyysia, vaan analyysia päästään tekemään vasta koodauksen avulla (Kananen 2017, 136–137.)

Sisällönanalyysi sisältää kolme vaihetta. Ensimmäiseksi aineisto redusoidaan, eli pelkistetään, jolloin aineistoa karsitaan. Toiseksi aineisto klusteroidaan, eli ryhmitellään. Tässä vaiheessa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, esiin nousseet käsitteet ryhmitellään ja luokitellaan. Luokittelussa voidaan käyttää apuna aikaisempaa teoriaa tai haastattelun teemoja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121–125.)

Ryhmittelin aineistoa teemoihin haastatteluista nousseista asioista. Tein jakoa eri sisältöalueisiin tiivistämällä suorien lainausten sisältö ja kirjaamalla viereen lyhyt tiivistelmä sisälöstä (Lapsen osallisuus, moniammatillinen yhteistyö ja toiminnallisuus).

Kuva 7. Esimerkki haastatteluaineiston teemoittelusta

Lapsen osallisuus

”ne on aika kekseliäitä itsekin noi lapset, keksimään eri keinoja.”

”kertomaan, että mitkä ne omat kiinnostuksen kohteet on, mitä tykkää leikkiä muiden kanssa..”

”lähetään rakentamaan jotain yhteistä mielikuvitusleikkiä pikku hiljaa”

moniammatillinen yhteistyö

” mä näkisin tosi voimakkaasti siinä sen yhteistyön”

” siellä alkuluokkaympäristössä veo vai laaja-alainen erityisopettaja tai molemmat, että se yhteistyö heidän kanssaan”

” Alkuopetuksen työryhmä olis se porukka, joka lähtis viemään sitä eteenpäin”

Toiminnallisuus

” meillä on siellä paperia ja kyniä, että voi piirtää sen asian”

”Meillä on ollut myös tunnekortteja käytössä ja tarvekortteja ja tällasia.”

”luovien keinojen avulla, että otetaan materiaaliin vaikka roolivaatteita, käsinukkeja, pehmoja”

Haastattelujen ja työpajan avulla kerätyn aineiston aiheet ovat yhteneväiset, koska työpajan avulla kerättiin myös tietoa ja ideoita sekä kehittämissuhteita sosiaalisten taitojen harjoittelua lisäävästä vertaistoiminnasta alkuluokkien toiminnan yhteyteen.

Sosiaalisten taitojen vertaisryhmätoiminta osaksi alkuluokkatoimintaa:

pitää olla säännöllistä toimintaa, tarpeeksi pieni ryhmä, n.4 lasta,
osaksi alkuluokkatoiminnan arkea
mitä valmiimpi (toiminta)paketti, sitä helpompi se on ottaa käyttöön
esim. draamaleikkipaketti tms.

Yhteistyö ja moniammatillisuus:

Luokanopettaja, vakaopettaja ja erityisopettaja

koulunkäynninohjaaja ja lastenhoitaja

lähimmät aikuiset tukevat pieniä lapsia

kuullaan myös huoltajia valinnan (ryhmään valinnan) jälkeen, jotta ymmärrys kasvaa ja yhteistyö helpottuu

Keinoja ja menetelmiä lasten sosiaalisten taitojen tukemiseksi osana alkuluokkatoimintaa

aikuisen läsnäolo

"minä-viesti", tunnekasvatus ja tietoisuustaitojen harjoittelu

erilaisia ryhmäjakoja, istumajärjestys

ohjaus "kaikki mukaan" (ryhmäyttäminen), "tuo tuntui x:sta pahalta" (empatiataidot) ja "yritäkää selvittää ensin itse" (vertaissovittelu ja ristiriitatilanteiden selvittämisen harjoittelu)

isompien oppilaiden mukaan ottaminen toimintaan (mallioppiminen)

Strukturoidut, valmiit ohjelmat tuokioille

Esimerkki työpajasta nousseita ideoita ja ajatuksia vertaisryhmätoiminnasta sosiaalisten taitojen tukemiselle kuvassa 8.

7.Tulokset

Teemahaastattelun tulokset

Teemahaastatteluilla haluttiin kerätä tietoa sosiaalisten taitojen vertaisryhmän toteutumisen mahdollisuuksista ja haasteista osana Hollolan kunnan alkuluokkatoimintaa. Haastattelujen avulla haluttiin selvittää, minkälaisia keinoja lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen haastateltavat ovat käyttäneet ja mitkä keinot ovat hyväksi havaittuja. Haastattelussa selvitettiin myös mitä asioita tulisi erityisesti painottaa sosiaalisia taitoja harjoiteltaessa.

Tulosten perusteella haasteeksi tai vertaisryhmätoiminnan haasteeksi nousivat resurssit, toimintakulttuuri ja aika. Toisaalta katsottiin, että sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu alkuopetusikäisten lasten parissa olisi tärkeää työtä, juuri sitä kasvattajan työn ydintä. Tällaisen toiminnan istuttaminen alkuluokkatoiminnan sisälle vaatisi kuitenkin muutoksia, järjestelyjä ja käytännön kokeilua. Haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavat kokivat, että materiaaleja on tarjolla todella paljon, mitä lasten kanssa voisi käyttää sosiaalisia taitoja harjoitellessa. Ryhmän mukaan, kokeilussa haastateltavilla on ollut mm. draama ja sadutus, kuvat, erilaiset satuhahmot ja toiminnalliset leikit.

Vertaisryhmän kohderyhmänä vetäytyvät, hiljaiset ja arat oppilaat koettiin liian suppeana ryhmänä. Koska lapset oppivat paljolti mallin perusteella, haastateltava koki, että aran lapsen tulisi saada mallia sosiaaliin tilanteisiin lapselta, joka toimii sosiaalisissa tilanteissa rohkeammin. Lapset saattavat käyttäytyä hyvin eri tavoin koulussa ja kotona tai ohjatuissa ryhmätilanteissa ja kavereiden kanssa leikeissä.

”mielestäni ei voi olla pelkästään ryhmää aroille oppilaille, koska se on mallioppimista. Ne ryhmät, mitä oon vetänyt, ovat hyvin heterogeenisiä. Mallintamisen tärkeys on olennainen.”

”Miksi joku on ujo ja arka? Koska siinä on se aikuinen vieressä. Kavereiden kanssa sama lapsi voi olla totaalinen riehuja.”

Mallintamisen tärkeys nousee esille myös silloin, kun kyseessä on pieni lapsi, jonka kielenkehitys on vielä siinä vaiheessa, että eleet ja ilmeet tai esimerkiksi viittomat ovat tärkeämmässä roolissa, kuin puhuttu kieli. Sopivan materiaalin avulla lapsella saa keinoja tuoda omia näkemyksiään ja ajatuksiaan ilmi ja tulee ymmärretyksi. Onnistumisen kokemukset vahvistavat lapsen itsetuntoa ja minäkuvaansa ja sitä kautta saa rohkeutta myös toisten kanssa toimimiseen.

” Jos ajatellaan, että ihan pienten ryhmässä lapsella saattaa olla, ettei ole sitä kieltä vielä olemassa, minkä avulla tekee itsensä ymmärretyksi...että lapsi vois sen kielen avulla vuorovaikutusta harrastaa, niin siinä kohtaa tulee suurempaan merkitykseen ne lapsen eleet ja

ilmeet ja ikään kuin se koko kehonkieli ja tietysti se aikuisen tuki siinä vaiheessa, kun lapsi ei pysty itse ilmaisemaan itseänsä.”

”..mut sitten kun mulla oli tällöinen pieniryhmä, parhaimmillaan neljä lasta kerrallaan yhdessä ryhmässä ja ehkä kuusi lasta enimillään, niin kyllähän tällöisessä pienessä ryhmässä lapset ihan eri tavalla rohkaistuu ilmaisemaan itseään tai yrittämään ja sit vielä, jos siinä ryhmässä käytetään vielä semmosta materiaalia, minkä avulla lapsen on helpompi tuoda itseään esille, tukee sitä hänen puhetta tai kerrontaansa, niin siinä on ihan erilaiset lähtökohdat ja sitä kautta lapsi sais niitä onnistumisen kokemuksia ja semmosia, että mäkin saan kertoa ja mullakin on asiaa.”

Sosiaaliset taidot ovat opeteltavia taitoja siinä, missä muutkin taidot. Välillä taidot karttuvat, välillä tulee tasaisempi ajanjakso, jolloin taidot eivät kartu. Taitoja opitaan toisten lasten kanssa vuorovaikutustilanteissa, sekä aikuisen että vertaisryhmän tuella. Ne, joilla taitoja omaavat jo enemmän, voivat opettaa taitoja niille lapsille, jotka tarvitsevat enemmän harjoitusta.

”Koen, että tää vertaissovittelu on nimenomaan merkittävä tapa lasten kanssa harjoitella näitä sosiaalisia taitoja ja kaveritaitoja niissä tilanteissa, kun on syntynyt jokin konflikti tai ristiriita lasten välille...tää (vertaissovittelu) on se mun sellanen päänäkökulma lasten kaveritaitoihin tällä hetkellä. Mä lähestyn näitä kaveritaitoja nimenomaan tällasen taitopedagogiikan näkökulmasta, eli että taitohan ei kartu kerralla. Taito ei kehity yhdellä harjoituskerralla, vaan siihen tarvitaan valtavasti niitä toistokertoja ja välillä tapahtuu edistymistä ja välillä taantumista. Välillä taito ei kehity eli tällasia tasanteita tulee, pitää olla tosi kärsivällinen lasten kanssa, kun näitä taitoja harjoitellaan, se on pitkä polku.”

Teemahaastattelujen perusteella sosiaalisten taitojen tukemiseen tarkoitettun vertaisryhmän toiminnan sisältöä suunniteltaessa tulisi huomioida lapsilähtöisyys. Aikuinen on saatanut suunnitella tuokion sisällön ja joutuu toteamaan, ettei suunnitelma olekaan toimiva tai ota ns. ”tuulta purjeisiin”

”:” sit sä oot suunnitellut jotain, ja se ei toimikaan. Vaihdetas ! Voi olla joku ristiriita, minkä takia se ei vaan toimi.”

” sen takia seurailen lasten toimintaa, miten he toimivat muiden kanssa. Sitten vasta suunnittelin sen toiminnan. Nämä ryhmät (esioppilaita) olivat kyllä kohtalaisen helppoja.”

Kasvattajalta vaaditaan joustavuutta, luovuutta ja innovatiivisuutta; ennen kaikkea sensitiivisyyttä nähdä ja kuulla lapsiryhmän ja yksittäisen lapsen tarpeet. Toisaalta taitoa antaa lapsille tilaa keksiä ja oivaltaa itse ja osallistua myös toiminnan suunnitteluun. Tärkeitä opittavia asioita sosiaalisissa suhteissa ja toisten kanssa vuorovaikutuksessa toimimiselle ovat

empatiataidot ja muiden huomioiminen. Jotta ryhmässä toimiminen onnistuu, tärkeää on luoda myös yhteiset toimintaohjeet ts. ryhmän säännöt, johon lapset opettelevat sitoutumaan. Lasten kanssa voi ja kannattaa puhua rehellisesti ja avoimesti; kaikki opettelevat jotain taitoja. Omaan ja muiden hyvinvointiin koulussa pystyy vaikuttamaan.

”sit mulla on ollut semmoinen 8–10 pojan ryhmä, joita otin sitten kahdesta eri eskariryhmästä. Kun siinä oli niiden poikien välillä semmosta..sitä oli vaikea katkaista sitä niiden keskinäistä semmoista kummallista kommentoinnin ja häiriköinnin ilmapiiriä, mitä siellä (ryhmissä) oli vallalla...se ryhmähän oli semmonen, että alkuun mä vähän pidin heille puuttelun, että tiedättekö te miks te ootte mun kans täällä nyt, että mitä varten mä otan teitä tänne kerran viikossa. Kerroin, että meillä on erilaisia leikkejä ja niihin sisältyy sääntöjä, kerroin, että ollaan aikuisten kanssa huomattu, että heidän on vaikea ryhmässä noudattaa niitä yhteisiä sääntöjä tai noudattaa niitä leikeissä”

:” oon ite huomannut, että mua ärsyttää se opettajalähtöisyys. Se toiminta ei lähdekään sellaiseksi, mitä sen pitäis olla. Vaikka (esimerkkinä) se poikaryhmä: me opetellaan, miten kuuntelen muita? Miten en puhuis muiden päälle? Miten otat toiset huomioon?”

: ”Jotta saa kaveritaitoja, pitää olla vuorovaikutustaitoja. Oma toiminta, tunteet, mikä on oma käsitys, vaikka toisten ilmeistä ja eleistä? ”

”kerroin, että te ootte tulleet tänne harjoittelemaan tämmösiä taitoja, että miten vaikka kuunnellaan ihan rauhassa tai kun tekeminen tai leikki vaihtuu, niin miten siihen lähetään? ...ja entäpä jos joku ei noudatakaan sääntöjä, niin mitä sitten (tehdään). Näitä me lähettiin sit niiden poikien kanssa tekemään ja se alkoikin muuttumaan siellä ryhmässä niin, että he alkoivat huomauttamaan toisilleen, jos jonkun käytös alkoi muuttumaan semmoiseksi ei toivotuksi.”

Kasvattajan sensitiivisyyttä ja ammattitaitoa tarvitaan lasten kanssa toimiessa arjen hetkissä. Yhdessä lasten kanssa voidaan ratkoa ongelmia, aikuisen keksimä ratkaisu ei välttämättä ole ainoa oikea tapa toimia. Tilanteet voivat olla yllättäviä ja asioihin pitäisi pystyä pureutumaan ja pysähtymään tilanteen äärelle. Valmiita toimintatapoja ei välttämättä ole olemassa. Apuvälineitä, esimerkiksi kuvatukea, piirtämistä tai esimerkiksi googlekääntäjää voidaan käyttää puheen tueksi ja ymmärretyksi tulemisen varmistamiseksi.

”..jos siinä keskustelussa (vertaissovittelu) on mukana erityisen arka lapsi, niin pitää siihen keskustelun turvallisuuteen aivan erityisellä tavalla kiinnittää huomiota. Me ollaan sovittelijoiden kanssa ideoitu yhdessä, että minkälaisilla keinoilla..että meillä on siellä paperia ja kyniä, että voi piirtää sen asian. Sit voi mennä sen yhden sovittelijan kanssa vähän sivuun ja vaikka äänittää, sit ne on sovittelleet pöydän alla, jos se on tuntunut

turvallisemmalta..sitten joskus on ollut kieli haasteena, niin on kokeiltu googlekääntäjää. Mutta ne on aika kekseliäitä itsekin noi lapset, keksimään eri keinoja. Meillä on ollut myös tunnekortteja käytössä ja tarvekortteja ja tällasia.”

Lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen tarkoitettussa vertaisryhmässä taitoja voisi harjoitella monin eri tavoin, esimerkiksi draaman keinoin. Haastattelemillani kasvattajilla on kokemusta eri ikäisten lasten pienryhmien ohjaamisesta vuosien varrella. Kasvattajien omat kokemukset hyvistä, toimivista keinoista lasten sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi esimerkiksi kiusaamisen ehkäisemiseksi ja toisaalta kasvattajien kokemukset keinoista, jotka eivät välttämättä ole toimivia, jos jotain mallia käyttää väärin (Kivamalli). Niin varhaiskasvatuksen kuin koulujenkin henkilökunnalla on käytettävissään runsaasti erilaista materiaalia lasten erilaisten toiminnallisten pienryhmien ohjaamiseen. Haasteena onkin ehkä ennemminkin se, että mitä materiaaleja otetaan käyttöön ja olisiko hyvä kouluttaa esimerkiksi osa koulun henkilökunnasta käyttämään jotain tiettyä materiaalia pientuokioilla.

”Aiemmin oon vetänyt esimerkiksi kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ryhmiä...10 kertaa on aika minimi, jos on oikeasti psyykkisesti haastava tyyppi..silloin joku muu kun vuorovaikutteinen harjoitus. Mä käyttäisin normaalisti eniten kyllä draamaa! Se on hyvä..Ruma ankanpoikanen (satu) on hyvä just esim. kiusaamistilanteiden ja asioiden kanssa. Kaikki (sellaiset) tarinat, missä on kaverukset. Ei tarvi aina tarinassa korostua erilaisuus. Valmiita malleja on varmasti olemassa. Työmenetelmä olisi enemmän hallinnassa, kun varsinaisesti jokin työkalu.”

”tässä olisi myös siihen kiusaamisen vastaiseen toimintaan (Kivamateriaali) Kiusaamisen puuttumisessa lähdetään liikkeelle tästä ongelmasta.”

” Kivamallin käyttöönottoa on suunniteltu Hollolassa, mut jos käytät tätä mallia väärin, se ei toimi. Resto malli on myös hyvä; kun on tasaväkkiset kiistelijät, siinä kuullaan molempia osapuolia kunnioittavasti.”

Ryhmäytyminen on tärkeää aina uuden ryhmän kanssa aloitettaessa toimintaa. Tutustuminen, nimien opettelu ja toiminnan sisältö, mitä tehdään ja kuinka kauan, mitä tavoitellaan ja toisaalta jälleen se lapsen osallisuuden tärkeys nousee esille; jokaisella lapsella on taitoja ja osaamista, vahvuuksia, joita ulkopuolinen ei aina näe. Itsensä esille tuominen ja omista taidoista kertominen ei ole kaikille lapsille helppoa. Tutussa ryhmässä epäonnistuminenkin on sallittua ja sen avulla opitaan taas uutta. Turvallisuuden tunne on tärkeää, jotta uuden oppimista voi tapahtua.

” No ensin tietysti, että saadaan se ryhmä kokemaan sellaista turvallisuuden tunnetta, niin että tullaan tutuiksi. Että ihan silleen, että toisten nimet jää mieleen. Ihan niin kun sellasten

tutustumisleikkien avulla. Ja sit ihan sellaisia asioita, mitä ei pysty puhumalla kertomaan, niin esim. kuvien avulla, kuvakorttien avulla tai piirtämällä kertomaan, että mitkä ne omat kiinnostuksen kohteet on, mitä tykkää leikkiä muiden kanssa..vähän sellasta tiedon jakamista itsestään, ett kuka mä oon ja mistä mä tykkään ja mitkä on mun lempiasioita ja tän tyyppistä.”

” Aluksi korostuu varmasti se aikuisen ohjaus siinä, mutta pikkuhiljaa tavoitteena olisi, että ne lapset alkais itse tuottamaan että mitä ne haluais tehdä. Että sitä lasten osallistamista siihen, että mitä tää ryhmä haluais tehdä, mitä te toivoisitte...mitä lasten kanssa tehdään, siihen nivotaan se vuorovaikutuksellisuus eikä niin, että joo piirretään ja jokainen piirtää yksinään siellä. Voihan se olla vaikka niin, että lähetään rakentamaan jotain yhteistä mielikuvitusleikkiä pikkuhiljaa, joka siitä niin kun kasvaa ja mitä siitä syntyykään.”

Kouluhyvinvointi kuuluu kaikille oppilaille ja myös koulussa työskenteleville aikuisille. Kasvattajien ja muun koulun henkilökunnan vastuulla on se, että lapset saavat oppia turvallisuudessa ympäristössä. Lapsilla saattaa kuitenkin monenlaisia haasteita oppimisessaan ja myös vuorovaikutustaidoissaan, sosiaalisissa taidoissaan sekä tunnetaidoissaan. Käyttämisen pulmat ovat nähtävillä kaikissa Suomen kouluissa. Lasten lähtökohdat ja valmiudet ovat erilaisia, lapset tulevat erilaisista perheistä. Moniammatillisuus ja tiivis yhteistyö eri tahojen kanssa voisivat olla tähän haasteeseen ratkaisu. Varhaisen tuen tärkeys ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen pienillä lapsilla tuottaa kokemusten mukaan tulosta ja vahvistaa pohjaa uusien asioiden oppimiselle ja uusien haasteiden kohtaamiselle ylemmille luokkasteille siirryttäessä ja myöhemminkin elämässä.

”Sosiaaliset taidot ja ryhmäytymiseen liittyvät ilmiöt on ihan olennainen osa hyvinvointia. Opetussuunnitelman mukaan opettajan tehtävä on opettaa ja kasvattaa ja se kasvatus on meidän tehtävä. Se ei oo mikään haittailmiö, tai mikään toissijainen asia vaan se on meidän virkatehtävä ja toisaalta opettajan tehtävä on huolehtia myös meidän opettamiemme ryhmien hyvinvoinnista.”

” Kyllä mulla on tosi vahvasti semmoinen kokemus ja näkemys, että kyllä alle kouluikäisten lasten ryhmissä, päiväkodeissa ja esikouluissa, kyllä niin kun se tärkein oppi tai kehitys, minkä lapsen tulisi saada niin on ne sosiaaliset taidot! Siellä luodaan pohja sille kaikelle sen jälkeen tulevalle. Että se tärkein työ pitäis tehdä siellä. Vaikkakin eihän kukaan meistä oo valmis koskaan, että yhtälailla me aikuisetkin opetellaan sosiaalisissa taidoissa ja omasta itsestämme asioita, että miten mä muiden ihmisten seurassa olen ja käyttäydyn, että sehän on varmaan sellasta jatkuvaa oppimista. Mutta kyllä ne peruslähtökohdat luodaan siellä alle kouluikäisillä”

*”..mutta jos ajatellaan sitä sun opinnäytetyötä, kun tää keskittyy nyt sinne alkuopetukseen, missä on esioppilaista kakkosluokan oppilaisiin, niin varmaan ois tosi otollista maape-
rää...jos sitten jossain kohtaa huomataankin, että on aika isoja haasteita (lapsella), niin toki
tarvii ruveta miettimään, että mistä se johtuu. ..että tämmönen lapsi ehdottomasti tarvis tu-
kea siinä alkuopetusvaiheessa, että hän niinkun todellakin yltää sille samalle tasolle, kun
siirtyy sinne ylemmille luokille..”*

*” ...että hänellä olis jatkossa sellaiset valmiudet niinkun pärjätä muiden kanssa. Otetaan
tähän nyt vaikka se kiusaamisasia, että lapsella olis ymmärrystä siitä, että miten toisia koh-
dellaan, mikä on oikein, mikä on väärin ja osais pitää itse myös puoliaan. Ja ymmärtäis
sellasen ihmisarvon, että jokaisella on oikeus omiin mielipiteisiinsä, ajatuksiinsa ja tunteisiin
ja ketään ei saa kohdella alempiarvoisesti, kuin muita, niinkun mistään syystä. Näiden asi-
oiden oppiminen just tossa kohtaa (alkuopetusikäisenä) on todella, todella tärkeää.”*

Kouluissa erilaisten pienryhmien avulla voitaisiin järjestää lasten tarpeiden mukaista toimin-
taa silloin, kun toimitaan alkuluokkina (esioppilaat, 1. ja 2. luokan oppilaat sekaryhmissä).
Näillä tunneilla käytössä ovat koulun aikuisresurssit (varhaiskasvatuksen opettajat, luokan-
opettajat, varhaiskasvatuksen lastenhoitajat ja mahdolliset koulunkäynnin ohjaajat ja eri-
tyisopettajat). Pienemmässä ryhmässä arempi tai taidoiltaan heikompi lapsi saisi vahvem-
paa aikuisen tukea ja tarpeellisia onnistumisen kokemuksia. Erilaiset pienryhmät koulun
toiminnan sisällä eivät leimaa lasta kokemusten mukaan, lasten kanssa voi ja kannattaa
olla rehellinen: miksi juuri näitä taitoja harjoitellaan ja mihin niitä tarvitaan.

*” Näiden kahden veo-vuoden aikana mulla on ollut näitä pienryhmiä, ekan vuoden aikana
mulla oli parikin tällästä, missä mulla oli vähän hiljaisempia lapsia ja heidän joukossaan
lapsia, joilla oli epävarmuutta vuorovaikutustaidoissaan tai joko epävarmuutta tai sitten sel-
lasta kehitysviivettä tai jonkin sortin häiriötä niissä ihan kielellisellä puolella...että itsensä
ymmärretyksi saattaminen ei ollutkaan ihan itsestään selvää..että saattoi olla hankaluutta
kertoa asioista tai vaikea nimetä asioita ja puhe oli sen takia kömpelöä. Ryhmätilanteessa
tämmönen lapsi ei oo kauhean aktiivinen, koska hän jää vähän niinkun muiden jalkoihin.
Entisestään tämmösellä lapsella se tunne, että mä en osaa tai ymmärrä, niin tarvis tämmö-
nen lapsi hirveesti aikuisen tukea ja kannattelua.”*

*”Mä annan täällä teille pieniä ohjeita ja te sen mukaan teette tai että te ohjaatte toinen
toisianne jonkun pelin avulla, harjoitellaan niinkun tällasia vuorovaikutustaitoja. Että kyllä
lasten kanssa täytyy olla rehellinen ja avoin, että he tietää, että mitä täs ollaan niinkun te-
kemässä ja mikä tässä on niinku idea...että minkä Otakia käyn kerran viikossa veon kanssa
jossain (ryhmässä). Mä koin sen hyväksi, että ne lapset itsekin ymmärsi sen asian, että*

sitten niinkun puhuttiin siitä, että lapset harjoittelee erilaisia asioita..jotkut osaa tommosta ja toiset tämmöstä ja joidenkin kohdalla vielä pitää harjoitella, että ne taidot niinku karttuu.”

”kun musta alkoi näyttämään, että monet heistä kuitenkin pystyi hillitsemään ja hallitsemaan niitä tunteitaan ja sitä käyttäytymistään ihan hyvin, kun pantiin ne rajat. Sitten he sai itse toivoa niitä leikkejä ja sitä tekemistä ja sitä kautta luottamus syntyi siihen hommaan ja he alkoivat itse toimimaan toivotulla tavalla. Tässä oli yksi esimerkki siitä miten sitä voi ryhmässä harjoitella sitä vuorovaikutusta ja sosiaalisia taitoja, miten siellä ryhmässä toimitaan niin kun toivotulla tavalla.”

Sosiaalisia taitoja voi tukea monin erilaisin menetelmin. Sadutus, kuvien käyttö keskustelun tai leikin virittäjänä ja lasten oma osallistuminen: annetaan tilaa luovuudelle ja leikeille. Luovuuden ”esille” saamiseksi tarvitaan välineitä, joilla tarinat ja leikit lähtevät syntyään. Roolivaatteet, käsinuket, erilaiset leluhahmot. Toiminnallisuus ja leikki on lapsille luontaista, sitä kautta ryhmäytyminen käynnistyy ja tunnelma vapautuu. Lapset tutustuvat toisiinsa toiminnan avulla, saavat vuorovaikutuksen harjoitusta aikuisen tuella ja mallilla. Näin myös lapsen oma mielikuvitus saadaan käyttöön. Ryhmää ohjaavan aikuisen havainnot lapsista ovat tärkeitä; mistä lapset innostuvat, mitä materiaaleja tuokioille tarvitaan jne. Liian valmis aikuisen tekemä suunnitelma tai runko toiminnalle ei anna tilaa lapsista nouseville ideoille.

”voihan sitä tuottaa vaikka kuvia ja tarinaa ja kirjoitetaan ylös vähän, että mitä tässä niin kun tapahtuu (sadutus), että niinkun tän tyyppistä juttua. Tai että mitä mä oon käyttänyt, niin jokaiselle kerralle joku isompi kuva (löytyy hyvin netistä tai kirjoista) että lähetään liikkeelle jostain tämän kaltaisesta. Jokainen kertoo, mitä siinä kuvassa on ja mitähän tässä tapahtuu , että siinä ei ookaan mitään valmista tarinaa vaan lapset lähtee itse luomaan.”

” luovien keinojen avulla, että otetaan materiaaliin vaikka roolivaatteita, käsinukkeja, pehmoja.. helposti, jos on kyseessä arka lapsi, niin pystyy tämmösen välineen kautta ilmaisemaan. Otetaan vaikka jotain hahmoja tai pikkueläimiä, joilla lähdetään rakentamaan jotain maailmaa, että missä ne asuu ja mitä ne siellä tekee...ja sitä kautta, koska lapsihan se ilmentää niissä leikeissä sitä omaa todellisuuttaan. Että tämmösen asioiden ja materiaali kautta lähdetäänkin siihen asiaan, kuin että istutettais lapset ringiin, että nyt keskustellaan ja semmosta haastattelun tyyppistä kauheen jäykkää, vaan että missä niinkun vapautuu se tunnelma ja se lapsen oma mielikuvitus pääsee..mä usko että jokaisella lapsella sitä jonkun verran on.”

” aluksi kun päästään tutustumaan ja lapsista jollain konstilla irti sitä, mistä hän on niinkun kiinnostunut niin aikuinen osaa napata kiinni niihin ja tuo sinne sitä materiaalia, minkä avulla lähdetään jatkotyöstämään sitä hommaa...ja mitä mä oon kokeillut niin tämmöset näihin tunnetaitoihin liittyen; aikuinen jakaa eri tyyppisiin ryhmiin, pareittain esimerkiksi. Tehdään

vaihtelevasti eri tyyppien kanssa asioita...voi olla satujuogaa, rentoutusjuttuja, vaikka satuhierontaa. Siinä tulee kontaktia lasten välillä kivoilla tavoilla. Piirretään pensselillä selkään jne. ..”

” leikeissä just ne leikit, joissa tulee jännitystä ja tulee innostusta ja erilaisia tunnetiloja. Pikkuhiljaa siellä ne aremmatkin sit vapautuu ja sitten tommosella pienemmällä porukalla. Piki-materiaalia oon käyttänyt ja sit sitä Piki ja pöljä päiväkirjaa. Molemmat kirjat tosi hyviä ja ne hahmot siinä. Ne auttaa lapsia samaistumaan ja sit ne keskustelun aiheet, mitä niissä herää sen tarinan ja niiden hahmojen kautta.”

Tuokion kiireetön tunnelma ja lapsen kannustaminen, hyvän huomaaminen lapsessa ovat tärkeitä, eteenpäin vieviä asioita. Harjoittelussa tulee painottaa myös kasvattajan hyvää pedagogiikkaa, toiminnan lapsilähtöisyyttä, toiminnallisuutta ja leikkiä. Arjessa tapahtuvia tilanteita, esimerkiksi leikkiin liittymistä voi hyvin harjoitella pienryhmässä. Muutokset ja uuden oppiminen ei tapahdu hetkessä, joten sitkeä ja sinnikäs harjoittelu on tärkeää muistaa myös sosiaalisia taitoja harjoitellessa.

” Mä uskon tämmösiin taitojen kehittymisiin ja mä uskon, että kun me varataan aikaa ja harjoituskertoja ja muistetaan myöskin nähdä ne positiiviset, hyvät muutokset, sanotetaan niitä ja arvostetaan niitä, niin taidon karttumista sitten tapahtuu. Se, minkälaisilla harjoitteilla ja miten niitä tilanteita käsitellään, niin se pitää olla sitten perusteltua ja suunniteltua. Tärkeitä ovat toiminnallisuus, lapsilähtöisyys ja leikki. Lapsen ikä huomioiden...mä uskon, että aina kannattaa auttaa (sosiaalisten taitojen kehittämisessä), minkä ikäisistä vaan ja aina kannattaa harjoitella...ja sitten muutokset ei tapahdu heti, vaan joskus vaaditaan pitkäjänteistä ja monipuolista työtä.”

” tärkeä painottaa: oman mielipiteen ilmaisu selkeästi ja tilanteen vaativalla tavalla. Näkökulmanottokyky; eli kuunnella ja ymmärtää toisen näkökulmaa. Tunnetaidot, tunteen tunnistaminen ja ilmaiseminen turvallisesti. Leikkiin liittyminen ja leikin rakentaminen yhdessä, ongelmanratkaisu yhdessä, nämä voisivat olla hyvin käytännöllisiä lasten arkeen liittyviä tilanteita. Erilaisuuden kohtaaminen, mitä on erilaisuus ja mitä on kunnioittava kohtaaminen.”

Alkuluokkatoiminnan yhteydessä tai osana sitä sosiaalisia taitoja olisi mahdollista vahvistaa suunnitellusti, säännöllisesti toteutuvan pienryhmätoiminnan avulla. Vaikka alkuluokkatoiminta sisältää jo nyt näiden taitojen harjoittelua arjen eri tilanteissa ja tuokioiden sisällöstä riippuen muutenkin, vuorovaikutuksen harjoittelua voisi ja pitäisi lisätä osana alkuluokkatoimintaa. Sosiaalisia taitoja olisi hyvä harjoitella ihan kaikkien lasten kanssa ja lisäksi lisäharjoitusta saisivat pienemmässä ryhmässä ne lapset, jotka sitä erityisesti tarvitsevat. Olisi tärkeää, että myös kasvattajat näkisivät lasten sosiaaliset taidot ja niiden vahvistamisen

tärkeänä osana omaa työtään ajatellen lapsen koko tulevaisuutta. Sosiaaliset taidot opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa, eikä niitä voi oppia kirjoista.

”Pystyisi ottamaan hyvin (mallin) käyttöön eskarissa. Ne lapset on aika eri ikäisiä(alkuluokkaryhmässä), mallista oppiminen toteutuisi kyllä. Jos se olis semmoinen vähän vaihtuva tarina..vähän harjoituksia vaihtamalla, draama olisi loistava tähän tarkoitukseen.”

”Niin mietin just tätä alkuluokkaympäristöä, tai tätä pysäkkityöskentelyä, että onhan siellä jo nyt jonkun verran, mutta sitä pitäis miettiä enenevässä määrin, että sinne tulis näitä sääntöleikkejä ja sen tyyppistä tekemistä, jotka nimenomaan näihin vuorovaikutustaitoihin ohjaa lapsia ja opettaa..sehän sopis alkuluokkatoimintaan, se vaan jotenkin, materiaaliakin on vaikka kuinka, että siitä vaan valitsemaan. Mut jos mietitään niinkun yleisellä tasolla ei pelkästään joidenkin tiettyjen lasten tukimuotona vaan ihan yleisellä tasolla, yleisesti kaikille.”

”jotenkin nää tämmöset taidot, sosiaaliset taidot, vuorovaikutustaidot ja voisko sanoa itse-tuntotaidot että me kasvattajat nyt niinkun itse nähtäis se tärkeeksi. Nähtäis miten suuri merkitys näillä taidoilla nyt niinkun on. Ja miten otollinen maaperä ja ikä eli alkuluokkaikäiset, kuinka otollista se olis tämmösissä asioissa opettaa. Siitähän se varmaan lähtee.”

”onhan koulun puolella just nää laaja-alaiset taidot, että niissähän on paljon tälläisiä asioita, että ei niitä taitoja oppikirjoista opita. Ja jos nyt tarkemmin mietitään, että no miten se tähän toimintaan otetaan mukaan, niin mun mielestä se on osa sitä alkuluokkien pysäkkitoimintaa...sitten on niinkun lapsia jotka tarvii tukea näissä asioissa, niin sit voidaan miettiä, että ketkä on semmosen tuen tarpeessa....että he pääsis ihan tämmöseen omaan ryhmään. Eli vaikka kerran viikossa se pienryhmä toimis sitten siinä omassa solussa sen lisäksi, että yhteisesti harjoitellaan näitä vuorovaikutustaitoja.”

Alkuopetuksen sisälle ja sen yhteyteen olisi mahdollista joidenkin muutosten myötä mahdollistaa sosiaalisten taitojen harjoittelua pienryhmissä. Muutos vaatisi toiminnan kokeilua käytännössä (pilotti), ennen kaikkea yhteistyötä eri ammattiryhmien välillä (moniammatillisuus), kasvattajien yhteistä ideointia ja kehittämistä. Ennen kaikkea se vaatisi tahtotilaa lähteä kokeilemaan toimintatapaa.

”Alkuopetuksen työryhmä olis se porukka, joka lähtis sitä viemään eteenpäin. Joku pilotti olis ensin. Mitä se edellyttää, resurssit, halua jos ei ole niin se..lähtökohtaisesti mun mielestä vuorovaikutustaito on tärkeä taito, arvioitava taito. Käyttäytymisenkin kannalta se ne on ihan arvioitavia taitoja”

”Mä näkisin siinä tosi voimakkaasti sen yhteistyön. Onko siellä alkuluokkaympäristössä veo vai laaja-alainen erityisopettaja tai molemmat, että se yhteistyö heidän kanssaan..että onko se sitten niin, että heillä on vetovastuu vai sovitaanko siellä solussa tai luokissa, kuka

kasvattajista ottaa sen vetovastuun. Onko se usein tapahtuvaa toimintaa, kerran viikossa tai useammin..”

..Varsinkin meillä kasvattajilla on iso haaste niissä ryhmissä, kun näitä eri tyyppisiä lapsia niissä ryhmissä taatusti on..että millä tavalla jokainen lapsi sais sen tilan, tulis kuulluksi ja nähdyksi ja pystyis kehittymään siinä omalla lähikehityksen vyöhykkeellensä ja mitä taitoja hän niinkun tarvitsis liittyen nyt esimerkiksi näihin sosiaalisiin ja vuorovaikutustaitoihin.”

Koulukiusaaminen ja sen ennaltaehkäiseminen ja siihen puuttuminen ovat koulumaailmassa jatkuvasti esillä. Sosiaalisia taitoja harjoittelemalla ja vahvistamalla säännöllisesti koulu tekee myös kiusaamisen vastaista työtä.

”No oleellisena asiana näen nyt siinä mielessä, että aletaan nyt ottamaan sellasia vuorovaikutuksellisia leikkejä ja teemoja joka viikkoiseen työskentelyyn ja siellä käsitellään sitä, että miten me toisiamme kohdellaan..että sehän just nimenomaan on sitä ennaltaehkäisevää työtä ja lisää lapsilla sitä ymmärrystä, että mä en voi kohdella toisia huonosti tai jos mä näen, että joku toinen kohtelee, niin siihen pitää mennä puuttumaan. Eikä vaan hiljaisesti hyväksytä niitä asioita tai mennä jopa kannustamaan vääränlaista toimintaa, vaan lapsiin iskostetaan ja herätetään se taju siitä, että noin vaan ei voi toimia.”

Työpajan tulokset

Työpajan avulla haluttiin kerätä tietoa siitä, miten tärkeänä kasvattajat näkevät lasten sosiaalisten taitojen vahvistamisen, koulun ja huoltajien sekä yhteistyötahojen mahdollisuudet toimia lasten sosiaalisten taitojen vahvistamisessa. Työpajassa pohdittiin keinoja, jotka on koettu hyödyllisiksi tavoiksi auttaa lapsia vahvistamaan sosiaalisia taitojaan sekä kaveritaitojaan ja millaisin keinoin koulu voisi lapsia tukea. Lisäksi työpajassa lähdettiin kartoittamaan, mitkä tahot voisivat yhdessä koulun kanssa työskennellä lasten sosiaalisten taitojen vahvistamisen parissa resurssien jakamista ajatellen ja miten lapset valikoituvat pienryhmään.

Aluksi käytimme työpajassa ”kiertävien ideoiden” mallia. Ajatuksia kerättiin post- it lapuille ja kierrätettiin pöydässä siten, että jokainen sai lisätä omia ajatuksiaan ja ideoitaan toisten aloitteisiin. Tässä vaiheessa työpajaa ideoita sai esittää ilman rajoituksia (resurssit tms.).

Tärkeinä keinoina lasten sosiaalisten taitojen tukemisessa omassa työssään (1.) työpajaan osallistujat näkivät tärkeänä aikuisen läsnäolon, erilaiset pienryhmäjaot, mallioppimisen (eri ikäisiä lapsia ryhmässä, isommat opettavat pienempiä lapsia), tunnekasvatuksen, tietoisuustaitojen harjoittelun ja strukturoidut sekä valmiit ohjelmat (tuokiot) ja ohjauksen: ohjataan lapsia vuorovaikutustilanteissa ottamaan muita mukaan leikkiin, sanoitetaan

tunteita ja autetaan ristiriitatilanteissa lapsia. Vertaissovittelu ja ristiriitatilanteissa selvittämisen harjoittelu, jossa aikuinen on apuna ja tukena.

Kasvattajien omat kokemukset hyväksi todetuista käytetyistä keinoista lasten sosiaalisten taitojen tukemisessa olivat (2.) leikin ohjaamiseen liittyviä keinoja; leikkitalanteessa läsnäoloa (aikuinen leikissä mukana), leikin valitsemiseen liittyvät tavat; esimerkiksi leikkitalu, josta lapsi valitsee leikin ja itse leikki toimii ryhmän tai leikkiparin kokoajana. Aikuisen tärkeä rooli liittyy myös lasten väliseen vuorovaikutustilanteeseen, jossa aikuinen ohjaa ja kannustaa lapsia vuorovaikutukseen keskenään mallintaen. Valmiiden ohjelmien tai materiaalien käyttö, kuten Vahvuusvaris tai Kivakoulu sekä ryhmäytymispelit ja ns. leikkipariarvonta.

Seuraavaksi (3.) työpajaan osallistujat kokosivat tärkeimpiä syitä, **miksi lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä tulisi tukea koulussa osana alkuluokkatoimintaa:**

”Tärkeää tukea (koulun) alussa. Helpompaa varmasti, mitä aiemmin”

”kaverit on kaikista tärkein asia”

”koska viimeistään tällöin on tärkeää oppia sosiaalisia taitoja, mieluiten jo heti pienestä pitäen”

”Lapsi saa kokemuksia isommasta, osittain vieraasta ryhmästä”

Seuraava (4.) kysymys liittyi **yhteistyötahoihin** ja siihen, **kuka voisi ohjata sosiaalisten taitoja tukevaa vertaisryhmää alkuopetuksen luokissa Hollolassa.** Työpajan osallistujat nimesivät tärkeiksi lasten sosiaalisia taitoja tukeviksi tahoiksi lasten ikätoverit (vertaisryhmä), koulun muu henkilökunta (yhteisvastuu lapsista), ulkopuolinen vierailija koulussa kertoen omista kokemuksistaan (esim. poliisi), kuraattori, koulupsykologi, kummioppilaat, verso-oppilaat (vertaissovittelu), koulukoira, srk:n työntekijä ja kaikki ne henkilöt, joita lapsi kohtaa koulupäivän aikana, hioo jollain tavoin sosiaalista käyttäytymistä.

Työpajassa pohdittiin 5. tehtävässä, **miten kouluissa järjestettävä sosiaalisten taitojen tukemiseen tähtäävä vertaisryhmä tulisi koota. Miksi? Ketkä valintaa tekevät ja ketä tulisi kuulla valintaa tehdessä?**

Työpajaan osallistuvat nimesivät ”opettajat, hoitajat ja mahdollisesti kuraattori/erityisopettaja/koulupsykologin, koska he näkevät koulun arkea parhaiten”

”Lapsen ääni kuuluviin valintaa tehdessä, kuullaan myös huoltajia valinnan (ryhmään valinnan) jälkeen, jotta ymmärrys kasvaa ja yhteistyö helpottuu”

Seuraavassa vaiheessa työpajaan osallistujat valitsivat tiimin kanssa yhdessä kysymyksiin tärkeimmät ideansa. Tässä kohtaa tehtiin siis karsintaa ideoista ja lähdettiin hakemaan parhainta vaihtoehtoa. Ideoinnin päätteeksi keskustelimme ideoinnin aiheesta ja työpajan osallistujat poimivat parhaat ideat papereista yhdessä sitä mukaa, kun keskustelu sivusi niitä. Tämä keskustelu dokumentoitiin isolle paperille (kuva 2.). Samalla osallistujat yhdessä ja-lostivat ideoitaan ja yhdistelivät pienet ideat suuremmiksi kokonaisuuksiksi.

Tärkeimmäksi tavaksi tukea lasten sosiaalisia taitoja koulussa valikoitui vuorovaikutusleikit, esiintymisharjoitukset ja draama ja keskustelut lasten kanssa. Lasten sosiaalisia taitoja tulisi tukea osana alkuluokkatoimintaa juuri yhteisöllisyyden näkökulmasta; kasvatetaan lapsen omaa itsetuntemusta, osana ryhmää (joukkoon kuuluminen). Tärkeimpänä asiana nähtiin myös sosiaaliset taidot osana ihmisen koko elinkaarta: ”koko elämä on sosiaalisten taitojen oppimista.”

Kaverit nousevat tärkeään rooliin juuri eskari-iässä, kun ”irtaantuminen” vanhemmista pikkuhiljaa alkaa. Koulussa tieto ei enää kulje samalla tavalla kodin ja koulun välillä päivittäin, kuten varhaiskasvatuksessa, jossa vanhemmat ja kasvattajat kohtaavat tuonti ja hakutilanteissa. Luottamuksen saavuttaminen kodin ja koulun välillä on tärkeää puolin ja toisin, jotta lasta voidaan tukea sosiaalisten taitojen kehittämisessä.

Sosiaalisten taitojen vertaisryhmää voisi koulussa ohjata luokanopettaja, varhaiskasvatuksen opettaja tai erityisopettaja, lastenhoitaja tai koulunkäynnin ohjaaja, koska he työskentelevät lasten kanssa yleensä päivittäin ja ovat tuttuja aikuisia lapsille.

Seuraavassa vaiheessa työpajassa keskusteltiin siitä, miten sosiaalisten taitoja tukeva vertaisryhmä voisi toteutua, mitä haasteita se tuo ja mitä muutoksia se vaatisi.

”säännöllistä”

”tarpeeksi pieni ryhmä, n.4 lasta”

”kukaan lapsi ei saa leimautua, kaikille pienryhmiä, osaksi arkea”

”mitä valmiimpi paketti (malli), sitä helpompi ottaa käyttöön”

”eri kouluissa on erilaisia tarpeita. Muokkaus valmiista paketista tarpeiden mukaiseksi”

”mahdollisimman simppele paketti, esim. draamaleikkipaketti tms.”

”Koko koulun yhteistä toimintaa, näin toteutuskin on helppoa (malli osaksi koulun arkea)”

”ryhmän toteutus isoissa kouluissa haastavampaa, aikataulutuksen ongelmana”

”ryhmän vetäjiä pitäisi olla kaksi, työpareina (kontakti lapsiin)”

”aikuisen rooli: toimii ohjaajana. Tavoite: lapset oppivat toimimaan ryhmässä”

”Sosiogrammi (tehdään) taas tutun aikuisen kanssa

Haasteet vertaisryhmän toteutumisen tiellä työpajaan osallistuneiden mielestä ovat Hollolassa:

- isot koulut aikatauluineen
- resurssit ja niiden puute (aika, henkilökunta)

Mitä hyvää osallistujat näkevät siinä, että jokaiseen Hollolan alkuopetusta tarjoavaan kouluun tulisi käyttöön sosiaalisia taitoja tukeva vertaisryhmä:

Tukee lasten yhteisöllisyyttä ”mä en oo ainoa tällainen”

”Meitä on muitakin (vertaistuki)”

”Lapset saisivat enemmän harjoitusta: lapset oppivat pyytämään leikkiin toisia lapsia jne.”

”Yksikin lapsi, joka saa apua tästä: siivet kantavat, lapsi oppii luottamaan itseensä. Tämä on syrjäytymisen ennaltaehkäisyä”

”Suhde huoltajien ja kasvattajien välillä tiivistyy: tehdään yhteistyötä lapsen tueksi”

7. Johtopäätökset

Kehittämistyön tavoitteena oli tuottaa malli sosiaalisten taitojen vertaisryhmästä osaksi alkuluokkatoimintaa Hollolan kunnan perusopetukseen esioppilaista perusopetuksen 2. luokan oppilaisiin tukemaan lasten sosiaalisten taitojen vahvistumista. Tarkoituksena oli kehittää alkuluokkatoimintaa nykyisiin lasten ja nuorten elämää koskeviin haasteisiin vastaten. Vertaisryhmämallin tarkoituksena on lisätä lasten sosiaalisia taitoja; vuorovaikutustaitoja, tunnetaitoja ja kaveritaitoja vahvistaen lasten itsetuntemusta, itsetuntoa ja luottamusta omiin sosiaalisiin taitoihin. Kehittämistyön tarkoituksena oli mallin avulla vähentää lasten yksinäisyyttä, syrjäytymistä ja ennaltaehkäistä lasten välistä kiusaamista kouluympäristössä. Kehittämistyön kehittämiskysymyksiä olivat:

1. Kuinka lasten sosiaalisia taitoja voidaan tukea sosiaalisten taitojen harjoitteluun tarkoitettussa vertaisryhmässä?
2. Minkälaisia keinoja Hollolan kunnan varhaiskasvatuksella ja perusopetuksella on käytettävissään lasten sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi?

Alkuluokkatoiminnan vahvuuksia ovat moniammatillinen tiimityö, jossa kasvattajien ammatillinen osaaminen ja vahvuudet ovat jaettavissa, kasvattajien kollegiaalinen keskinäinen tuki ja alkuluokkatoiminnan idea, jossa lasten tukena työskentelee monia aikuisia, moniammatillisena tiiminä. Alkuluokkatoimintaa on järjestetty Hollolassa jo vuodesta 2009, joten alkuluokkatoiminnan idea ei ole uusi. Alkuluokkatoiminnassa korostetaan toiminnallisuutta, pelillisyyttä ja leikkiä oppimisen keinoina, mutta arjessa toiminta voi olla kuitenkin hyvin koulumaista ja toiminnan tavoitteet liittyvät leikin tai toiminnallisuuden lisäksi myös oppiaineisiin. Alkuluokkatoimintaa kuvastaa lisäksi arjen tiukat aikataulut, koska päivään pitää mahduttaa paljon; alkuluokkien yhteistä toiminta-aikaa on noin kymmenen tuntia viikossa.

Kehittämistyön aineistosta nousi vahvasti esiin lasten osallisuuden tärkeys niin varhaiskasvatuksessa kuin koulumaailmassakin. Lapset nähtiin tärkeinä toimijoina omassa yhteisössään ja heitä tulisi kuulla suunniteltaessa toimintaa ja ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun. Pienen lapsen osallisuus on toisenlaista kuin jo koulussa olevan lapsen; lisäksi osallisuus on yksilökohtainen kokemus. Joku haluaa osallistua enemmän ja toinen taas vähemmän. Kaikkien lasten tarve on kuitenkin kuulua ryhmään ja omaan yhteisöönsä omana itsenään.

Lasten sosiaalisten taitojen harjoittelu jo pienestä pitäen nähtiin tärkeäksi tehtäväksi yhteistyössä kotien kanssa sekä moniammatillisena tiiminä alkuluokkaympäristössä. Lasten sosiaalisia taitoja voidaan tukea toiminnallisilla keinoilla, lapsiryhmän tarpeitten mukaan. Tärkeäksi nähtiin tuttujen aikuisten kanssa työskentely etenkin, kun kyseessä ovat pienet lapset.

Sosiaalisia taitoja voidaan tukea alkuluokkaympäristössä draaman, sadutuksen, tarinallisten leikkien keinoin sekä esimerkiksi käyttäen tunnetaitojen tueksi rentoutusta. Aikuisilla tulee olla taito kuunnella ja havainnoida lapsia ja poimia ideoita, jotka lähtevät lapsilta. Aikuisen tehtävänä on auttaa ja ohjata alussa lapsia tutustumisessa ja ryhmäytymisessä ja jättäytyä vähitellen itse hiukan taka-alalle. Ryhmäytyminen nähtiin myös tärkeänä osana alkuluokkatoimintaa, koska sen avulla lapset tulevat tutiksi toisilleen ja tuntevat kuuluvansa joukkoon. Sosiaalisia taitoja tukeva vertaisryhmämalli tulisi sisällyttää osaksi valmista alkuluokkarakennetta, hyödyntäen osaamista, jota jo on olemassa ja hyödyntäen niitä verkostoja, joita on jo käytössä. Kouluissa työskentelee koulunuoriso-ohjaajia, kuraattori, erityisopettajia jne. Yhteistyötä tehdään myös esimerkiksi seurakunnan kanssa.

Sosiaaliset taidot nähtiin harjoiteltavina taitoja, joita voi myös arvioida. Sosiaalisia tarvitaan koko elämän ajan, kaikissa elämän vaiheissa. Sosiaaliset taidot ovat yksilöllisesti kehittyviä taitoja ja niihin tulee suhtautua kasvattajan näkökulmasta kuin muihinkin opittaviin asioihin; välillä taidoissa mennään eteenpäin, välillä tulee hetkiä, jolloin oppimista tapahtuu vähemmän. Lapsen on tärkeä oppia vuorovaikutuksessa muiden kanssa empatiataitoja, tunnetaitoja (tunteiden säätelyä, pettymyksen sietämistä). Tärkeitä taitoja ovat myös itsestä huolehtimisen taidot kaverisuhteissa: omien mielipiteiden ilmaisu ja omista rajoista huolehtiminen, oikeiden mukaisuuden ymmärtäminen, mikä on oikein ja mikä on väärin sekä yhteisten sääntöjen noudattamista. Haastatteluissa nousi esille myös se, että lasten kanssa on tärkeää rehellisesti ja avoimesti yhdessä keskustella niistä haasteista ja asioista, mitä lapsi vielä harjoittelee, jotta hän tulee niistä tietoiseksi. Aikuisen ohjauksella ja mallilla lasta ohjataan toimintatapaan, joka tukee lapsen oppimista ja sosiaalisten taitojen vahvistumista.

Sosiaalisia taitoja vahvistamalla vahvistetaan myös lasten hyvinvointia koulussa. Aineistosta nousi tärkeäksi teemaksi turvallisuus. Lasten tulee tuntea olonsa niin henkisesti, että fyysisesti turvallisiksi koulussa. Yhteisöllisyyttä vahvistamalla ja lasten osallisuutta vahvistamalla ehkäistään myös lasten yksinäisyyttä sekä lasten välistä kiusaamisen kulttuuria.

8. Pohdinta

8.1. Kehittämistyön tiedonkeruun arviointia

Kehittämistyössä käytettiin lähestymistapana toimintatutkimusta. Toimintatutkimuksessa keskeistä on tavoitella tietoa siitä, miten asiat voidaan tehdä paremmin ja sellaista tietoa, jota voidaan käyttää käytännön työn kehittämiseksi. Toimintatutkimuksen yksi tarkoitus on nostaa esille toimintaan liittyvä hiljainen tieto tietoisuuteen ja esille. Toimintatutkimukseen kuuluu reflektiivinen ajattelu; reflektointi on omien uskomusten, ajatustapojen ja kokemusten ”etäältä” tarkastelua. Sen avulla pyritään ymmärtämään toimintaa uudella tavalla ja siten kehittää toimintaa (Valli 2018, 215–216.)

Toimintatutkimus soveltui hyvin lähestymistavaksi tähän kehittämistyöhön, sillä haastattelujen sekä työpajan avulla saatiin tietoa kentällä toimivien ammattilaisten kokemuksista, näkemyksistä ja ajatuksista. Aineistonkeruuta tapahtui koko kehittämistyöprosessin ajan, mutta aineistoa jouduttiin myös karsimaan ja rajaamaan sen runsauden vuoksi. Työn tavoite ja tarkoitus vaativat kehittämistyön kirjoittajalta tarkennusta koko prosessiin ajan. Työn toteutus toteutui aikataulun suunnitelman mukaisesti. Teemahaastattelut tehtiin teemahaastattelukysymysten mukaisesti sekä niihin suunniteltu aikatavoite toteutui. Myös työpaja toteutui alkuluokkatiiminä aikataulussa pysyen. Haastattelujen ja työpajan avulla saatiin runsaasti materiaalia, jota voitiin hyödyntää tässä kehittämistyössä. Haastatteluihin ja työpajaan osallistuvat työntekijät olivat kokeneita varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen ammattilaisia, joilla on kokemusta, näkemystä ja osaamista tukea lasten sosiaalisia taitoja ja toisaalta myös kokemusta ja näkemystä alkuluokkatoiminnasta, sen hyvistä ominaisuuksista ja toisaalta myös sen haasteista. Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavien valintaan tuleekin kiinnittää erityistä huomiota. Tutkittavien tulee olla tutkimusongelman kannalta sopivia ja edustavia (Kananen 2008, 36–37.)

Teemahaastattelut soveltuivat niin ikään hyvin tähän kehittämistyöhön aineistonkeruun menetelmäksi, sillä haastattelujen etuna on joustavuus. Haastattelijalla on esimerkiksi mahdollisuus toistaa kysymys ja selittää sanamuotoa tai oikaista tarvittaessa väärinkäsitys ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Haastattelukysymykset voidaan myös esittää tutkijan haluamassa järjestyksessä. Koska laadullisen tutkimuksen haastattelun tarkoituksena on kerätä mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta, kysymykset annetaan haastateltavalle etukäteen, hyvissä ajoin ennen haastattelua (Tuomi ym. 2009, 73–74.)

Työpajat voivat kehittämistyössä olla kestoiltaan eri pituisia, mutta lyhyessä työpajassa asioiden työstössä ei päästä tarpeeksi syvälliselle tasolle. (Tuominen 2015, 37–38.) Työpajan aikataulun olin suunnitellut siten, että rajattu aika riittää materiaalin keräämiseen eli

ideointiin sekä vielä lopuksi tärkeimpien ideoiden karsimiseen ja pohdintaan. Pituudeltaan työpaja oli lyhyt, koska aikataulullisesti oli haastavaa toteuttaa työpajaa työaikana alkuluokkatiimeinä. Työpajassa käytettiin kiertävien ideoiden menetelmää. Koska aikataulu oli tiivis, kiertävät ideat- menetelmä toimi hyvin käytettäväksi tässä työpajassa. Työpajan aloitettiin keräämällä ideoita ja kierrättämällä niitä työpajaan osallistuvien kesken. Toisten keksimiä ideoita sai vapaasti jatkaa ja jalostaa. Ideat kirjoitettiin post it- lapuille, jotka kiersivät työpajaan osallistuvien kesken A4 kokoisilla papereilla. Aluksi ideointiin vapaasti, miettimättä, mitä haasteita tai rajoitteita realistisesti on. Seuraavassa vaiheessa poimittiin ne ideat, jotka katsottiin kaikkein toimivimmaksi ja tärkeimmiksi. Näin karsimalla ideoista valikoituivat parhaimmat työpajaan osallistuvien mielestä. Työpajan dokumentit koostuvat työpajassa kirjoitetuista post it- lapuista, sekä loppukoonnista, joka on kirjoitettu käsin työpajan lopussa. Haasteeksi työpajan kohdalla nähtiin liian lyhyt aika työpajalle, koska materiaalia olisi kerätty varmasti vielä enemmänkin ja aiheeseen olisi päästy pureutumaan syvällisemmin, jos työpaja olisi ollut pidempi kestoaltaan tai työpajoja olisi ollut useampi. Kehitettävä asia olisi myös dokumentointi, joka olisi voinut olla esimerkiksi äänitetty tallenne työpajasta.

8.2. Eettisyys ja luotettavuus

Tieteellisessä työssä pyrkimyksenä on aina tuottaa luotettavaa tietoa, jonka vuoksi tieteelliset työt (pro gradu, opinnäytetyö) tehdään hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Tutkimuksessa tai työssä käytetään tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tutkimusmenetelmiä, joita ovat aineistonkeruu, analyysi ja arviointimenetelmät. Kriteerien mukaiset menetelmät viittaavat tutkimusotteeseen, eli tutkimusote perustellaan. Kehittämistyöhön valittu aineistonkeruutapa ja analyysimenetelmät tulee myös perustella. Lisäksi hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat seuraavat asiat: rehellisyys, tarkkuus ja objektiivisyys. Menetelminä käytetään vain tieteellisiä menetelmiä ja tulokset ovat vastuullisia ja avoimia. Lähdeviitteet merkitään tarkasti ja tutkimus on eettisesti suunniteltua, toteutettua ja tallennettua. Tutkimusluvut, vastuut sekä velvollisuudet ja tietosuojasiat huomioidaan työssä (Kananen 2017, 189–190.) Kehittämistyötä koskevat samat eettiset normit, kuin tieteellistä tutkimustakin. Kehittämistyössä tuleekin pohtia, mitä kehittämistyöllä halutaan saavuttaa ja mitä tarkoitusta se palvelee (Ojasalo 2014, 48–49.)

Aiheen valinta oli työelämälähtöinen. Lasten sosiaaliset taidot, tunnetaidot ja vuorovaikutustaidot puhuttavat yhteiskunnallisesti. Pahoinvointi ja lasten yksinäisyyden lisääntyminen sekä kouluissa tapahtuva kiusaaminen ovat mediassa esillä toistuvasti.

Lähdemateriaaleina olen käyttänyt kehittämistyöni raporttiin sellaista lähdemateriaalia, joka on enintään 10 vuotta vanhaa. Lähdemateriaalina olen käyttänyt sekä suomalaisia, että joidakin kansainvälisiä tutkimusmateriaaleja. Lasten sosiaalisin taitoihin,

vuorovaikutustaitoihin, lasten osallisuuteen, lasten yksinäisyyteen ja kiusaamiseen ilmiönä löytyi runsaasti materiaalia, samoin materiaalia löytyi esimerkiksi erilaisten tuokioiden sisältöön liittyvää ohjaajan materiaalia. Alkuluokkaopetukseen liittyvää materiaalia löytyi sen sijaan vähemmän aineistoa.

Kehittämistyöhön osallistuminen oli vapaaehtoista. Tämä on luotettavuutta edistävä tekijä ja se on myös tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisten periaatteiden mukaista (Ranta & Kuula- Luumi 2017, 414) Kehittämistyön aineiston keruuseen liittyviä periaatteita ovat juuri tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus. Haastatteluun sekä työpajaan osallistujia on tiedotettu ja työssä on huomioitu yksityisyydensuojan kunnioittaminen. Kehittämistyöhön osallistuneiden haastateltavien ja työpajaan osallistuvien tulee tietää, mitä tutkimus koskee ja mihin aineistoa käytetään. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa on olennaista pohtia, onko aineisto ollut riittävä, kuinka kattava analyysi on ja kuinka toistettavissa tai arvioitavissa analyysi on. (Kananen 2008, 124). Haastateltavien määrä oli kolme, mikä tämän kehittämistyön kohdalla todettiin riittäväksi, työpajoja järjestettiin yhden kerran ja yhdessä alkuopetusta järjestävässä yksikössä.

8.3. Tulosten tarkastelua ja jatkokehittämisideat

Aineiston keruu tuotti paljon materiaalia kehittämistyöhön. Teemahaastatteluissa nousi esille se, että kasvattajilla on paljon osaamista ja tietotaitoa lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen. Sosiaalisten taitojen tukemista pidettiin myös ensiarvoisen tärkeänä asiana. Alkuluokkatoiminta mahdollistaa lapsille useita vertaissuhteita, mallioppimista ja toiminnan kautta oppimista. Lapset toimivat tutuissa oppimisympäristöissä useamman vuoden ajan ja tavoitteena on myös, että tuttujen aikuisten ja lasten kanssa. Alkuluokkatoiminnan haasteena on tiivis päivärytmi, aikataulut ja sisällöt, jotka rajaavat mahdollisuuksia toiminnalta.

Esioppilaiden kohdalla tavoitteet kohdistuvat toiminnalle, mutta koululaisten kohdalla arvioidaan oppilaan oppimista. Alkuluokkatoiminnan sisältöalueet liittyvät osittain myös koulussa opetettaviin asioihin. Sosiaalisia taitoja voi ja pitää opetella koulussa, mutta toteutus-tapa voi vaihdella. Kehittämistyön tavoitteena oli luoda sellainen sosiaalisten taitojen harjoitteluryhmän malli, joka voisi sisältyä osaksi alkuluokkatoimintaa. Teemahaastatteluissa nousi esille tärkeänä pidetty seikka, että käytetään jo olemassa olevia rakenteita eikä niinkään lähdetä muuttamaan niitä. Sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella osana alkuluokkien pysäkkitoimintaa, yhdessä koko alkuluokan kanssa tai erillisinä pienryhminä.

Hollolan kunnassa peruskouluja on monen kokoisia, joten myös alkuluokkien koot ja määrät kouluja kohti vaihtelevat. Samoin myös alkuluokkien toimintatavat jonkun verran vaihtelevat koulun mukaan. Yhteistä alkuluokkatoimintaa on kuitenkin määritelty olevaksi noin 10 tuntia viikossa. Yksi tietty malli tai jokin tietty toimintamuoto ei välttämättä sovellu kaikkiin kouluihin

ja alkuluokkiin, vaan sitä täytyy soveltaa olemassa oleviin resursseihin. Lisäksi eri kouluissa on hiukan erilaisia haasteita lasten keskuudessa. Tärkeäksi kehittämiskohteeksi nousi myös moniammatillisuus ja sen hyödyntäminen alkuluokkatoiminnassa. Koulujen kanssa toimii yhteistyössä esimerkiksi koulunuorisotyö ja seurakunta. Eri sektoreiden osaamista kannattaisi yhdistää ja sitä kautta saataisiin lisää osaamista ja toisaalta resursseja tukemaan lasten sosiaalisia taitoja. Yhteistyön vahvistaminen myös lasten huoltajien kanssa tukisi tätä tavoitetta. Vanhemmilla on tärkeää tietoa omista lapsistaan ja yhteistyö lisäisi ymmärrystä puolin ja toisin kodin ja koulun välillä.

Lasten omat ajatukset ja ideat toiminnan ja toimintaympäristön kehittämiseksi ovat tärkeitä. Lasten kuuleminen ja mukaan otto lisää lasten osallisuutta. Sosiaaliset taidot ovat opetettavia taitoja, joita tarvitaan koko elämän ajan, tavoitteita voi olla siis myös sosiaalisten taitojen osalta.

Lähteet

Alisaari, J. & Kaukko, M., & Heikkola, L. M. (2022). Kotoutuminen, kuulumuus, kielitaito ja kaverit: Opetushenkilöstön huolenilmauksia maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osaamisesta ja mahdollisuuksista. *Kasvatus & Aika*, 16(2), 26–46. Viitattu 12.11.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.103434>

Aunola K. & Nurmi J-E. & Laursen B.& Bukowski W. 2007. Friendship Moderates Prospective Associations between social isolation and adjustment problems in young children. *Vol.78 (4)*, p.1395–1404

Fadjukoff P. & Kainulainen S. & Pirhonen J. & Saaranen T. & Valokivi H.& Vauhkonen A. 2022 Sosiaalinen hyvinvointi turvaa terveyttä. *Social Wellbeing Ensures Health. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti – Journal of Social Medicine 2022: 59: 327–335*

Gothi R.& Hyväri S.& Kolkka M.& Vuokila-Oinonen P. 2016. Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.

Günther K.& Hasanen K.& Juhila K. 2021. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/> Viitattu 2.12.2023

Haapasalo T.& Kirkkopelto K.& Kauppila E.& Nousiainen K.& Repo L. 2020. Meidän juttu! Tallinna: Lastenkeskus.

Hollola 2021. Hyvä alku lapsen koulupolulle. Alkuluokkatoiminnan käsikirja 2021.

Hollola. Alkuluokkatoiminta. Viitattu 16.4.2022. Saatavissa: <https://www.hollola.fi/alkuluokkatoiminta>.

Hollola. Esiopetus. Viitattu 1.5.2023. Saatavissa: <https://www.hollola.fi/esiopetus>

Hollolan perusopetuksen opetussuunnitelma 2022. Viitattu 20.4.2023. Saatavissa: https://www.hollola.fi/library/files/63512166c91058a5ee00c867/Hollolan_perusopetuksen_opetussuunnitelma_1.8.2022__3_.pdf

Junttila N. 2022. Lasten ja nuorten yksinäisyys on lisääntynyt jo pitkään - pandemia on heikentänyt tilannetta entisestään. Viitattu 25.3.2023. Saatavissa: <https://www.mustread.fi/artikkelit/lastenjanuortenyksinaisyyslonlisaantynytjopitkaanpandemiaonheikentanytttilannettaentisestaan/>

Juusola M. 2017.Sosiaalisten taitojen ohjaajan opas. Koulutuskeskus Artemia

Järvinen K.& Mikkola P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Vantaa: Pedatieto.

Kallinen, K.& Nikupeteri, A. & Laitinen, M.& Lantela, L.& Turunen & T., Nurmi, H. & Leinonen, J. 2021. Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät. *Kasvatus & Aika*, 15(2), 4–21. Viitattu 17.11.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.80332>

Kananen J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kananen J. 2017. Kehittämistutkimus interventiotutkimuksen muotona. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy.

Kangas, J. & Ojala, M. & Venninen T. 2015. Children`s Self-regulation in the context of participatory pedagogy in early childhood education. Viitattu 11.10.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/10409289.2015.1039434>

Kantojärvi P. 2012. Fasilitointi luo uutta. Helsinki: Talentum.

Keltikangas -Järvinen L. 2010. Hyvä itsetunto. Juva: WSOY.

Kivioja, I., & Puroila, A.M. 2017. Alakoulun arkea lasten kertomana. *Kasvatus & Aika*, 11(1). Viitattu 17.11.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68704>

Kurtelius, T., & Kumpulainen, K. (2022). Yksinäisyyden kokemisen muutokset nuoreksi kasvamisen polulla. *Kasvatus & Aika*, 16 (4), 80–100. Viitattu 31.3.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.107919>

Kyrönlampi T.& Mäkitalo K.& Uitto M. 2020. Esi- ja alkuopetuksen käsikirja. Keuruu: PS-kustannus.

Kyrönlampi, T., & Uitto, M. 2022. Lasten osallisuutta mahdollistavat ja estävät tekijät esiopetuksessa. *Kasvatus & Aika*, 16(2), 90–108. Viitattu 17.11.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.95401>

Laaksonen V. 2014. Lasten vertaissuhdetaitojen kehittäminen – näkökulmia kiusaamisen ehkäisemiseen. Viitattu 31.3.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/prologi/article/view/95895/54293?>

Laitinen K.&, Haanpää S.& Francke L.& Lahtinen M. 2020. Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus.

Lipponen, L., & Paananen, M. (2013). Huoltajien ja ammattikasvattajien yhteistyö esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla. teoksessa K. Karila, L. Lipponen, & K. Pyhältö (Toimittajat),

Päiväkodista peruskouluun: Siirtymät varhaiskasvatukseen, esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla (Sivut 39–45). (Raportit ja selvitykset / Opetushallitus; Nro 2013:17). Opetushallitus. Viitattu 13.10.2023. Saatavissa: http://www.oph.fi/julkaisut/2013/paivakodista_peruskouluun

Lämsä, R. (2022). Signaaleja lasten ja nuorten hyvinvoinnin heikentymisestä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 59(1). Viitattu 27.5.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.23990/sa.113636>

Minkkinen J. 2015. Lapsen hyvinvointimalli. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Ojasalo K.& Moilanen T.& Ritalahti J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.

Opetushallitus. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Viitattu 26.2.2021. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Ranta J.& Kuula-Luumi A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, M. & Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Rönkä, Anna Reetta. Experiences of Loneliness from Childhood to Young Adulthood: Study of the Northern Finland Birth Cohort 1986. Oulu: University of Oulu, 2017.

Sevon E.& Mustola M. Hautakangas M.& Hautala P.& Ranta M. & Salonen E.& Alasuutari M. 2021. Näennäinen normi vai elettyä demokratiaa? Varhaiskasvatuserityislasten osallisuus kasvatusalan opiskelijoiden ja ammattilaisten puheessa. *Kasvatus & Aika* Vol. 15, numero 3–4, 2021. Viitattu 11.11.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.107996>

Sinkkonen J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Duodecim.

Sutela K. 2022. Näkyväksi tekemisen taito. Keuruu: PS-kustannus.

Syrjämäki M. 2021. Vertaisvuorovaikutusta vahvistavaa pedagogiikkaa varhais(erityis)kasvatuksessa. *Kasvatus&Aika*, 15(1). Viitattu 20.5.2023. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.899771>

Syrjämäki M. 2019. Leikkien, havainnoiden, kannatellen – vertaisvuorovaikutusta vahvistavaa pedagogiikkaa varhais(erityis)kasvatuksen toimintaympäristössä. *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia* 59. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Thl. Viitattu 13.2.2021. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimusjakehittaminen/tutkimuksetjahankeet/lapsijaperhepalveluidenmuutosohjelmanlape>

Thl. Kouluterveyskysely 2021. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Viitattu 11.4.2023. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143063/ktk_tilastoraportti2021_20210909_kuviot_kuvana.pdf

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.

Toikko T. & Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämissprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. University of Tampere.

Törmälehto E. 2021. Vanhemmat ja opettajat lasten tunnetilojen tunnistajina Tampere University Dissertations – Tampereen yliopiston väitöskirjat Vol. 503. Tampere: Tampere University. Viitattu 14.4.2023. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978952032174>

Valli R. 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Keuruu: PS-kustannus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.

Virtanen M. 2013. Opettajan emotionaalinen kompetenssi. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Värri V-M. 2002. Hyvä kasvatust – kasvatust hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelu runko

1. Oma asemasi organisaatiossa ja työkokemus sekä kokemuksesi lasten sosiaalisten taitojen parissa työskentelystä
  - a. miten olet kokenut roolisi tässä tehtävässä?
  - b. miten kaveri ja sosiaalisia taitoja voi tukea työssäsi?
  - c. miten tärkeänä pidät tätä sosiaalisten taitojen tukemista alkuopetusikäisillä lapsilla?
  - d. mitä pitäisi painottaa suunniteltaessa runkoa sosiaalisten taitojen vertaisryhmälle?
2. Yhteistyö ja muutokset
  - a. Miten kaveri ja sosiaalisten taitojen tukemiseen tarkoitettun vertaisryhmän saisi käyttöön Hollolan kunnan kouluissa (perusopetuksen alkuluokat)?
  - b. Mitä muutoksia se vaatisi?
3. Ryhmän vetovastuu ja jatkokehittäminen sekä arviointi
  - a. miten tärkeänä pidät tätä sosiaalisten taitojen tukemista alkuopetusikäisillä lapsilla?
  - b. kuka tai ketkä voisivat ohjata sosiaalisten taitojen vertaisryhmää kouluissa?
  - c. Mitä haasteita näet sosiaalisten taitojen vertaisryhmän käyttöönotossa Hollolan perusopetuksen alkuopetuksessa?
  - d. Mitä hyötyä vertaisryhmän käyttöönotto toisi lasten syrjäytymisen ehkäisemiseen tai kiusaamisen vastaiseen työhön kouluissa alkuluokilla?

Liite 2. Työpajan kysymykset

1. Millä keinoin mielestäsi voi tukea lasten kaveri ja sosiaalisia taitoja työssäsi?
2. Mitä keinoja käytät tai olet käyttänyt työssäsi tukeaksesi lasten kaveri ja sosiaalisia taitoja?
3. Miksi lasten kaveri ja sosiaalisia taitoja tulisi tukea alkuopetusikäisillä (5-9 v.) lapsilla?
4. Ketkä voisivat ohjata /tukea lasten kaveri ja sosiaalisten taitojen kehittymistä kouluissa (alkuopetuksessa)?
5. Miten koulussa järjestettävä vertaisryhmä sosiaalisten taitojen harjoitteluun mielestäsi kootaan? Kuka valintaa tekee ja keitä kuullaan? Miksi?